„kiállított tárgyak beszélnek”

HELIKON

2016

2

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXVII. ÉVFOLYAM 2016. 2. (688.) SZÁM – JANUÁR 25 • ÁRA 3 lej / 270 ft

Lapszámunk 1, 5–8., 14.,16–17. oldalát Berszán Zsolt a kolozsvári Bázis Platform kiállítóterében megnyílt tárlatának anyagával illusztráltuk.

Nincs fikció – BESZÉLGETÉS BARTIS ATTILÁVAL /2

Nagy Koppány Zsolt: A VISSZAVÁLTOZÁS /8

Borsodi L. László: AZ ÉLESLÁTÁS IRÓNIÁJA /15

ALEXANDRU MUŞINA

A világ

(Lumea)

A világ egy végtelen parkírozó, amelyben előbb-utóbb találsz egy szabad helyet.

A világ egy üzem, sokmillió rabszolgával, ahol te is ott húzod az igát némi zsozsóért, hogy legyen, amit felcsipegess aztán a családoddal és eligyál a pajtikáiddal.

A világ egy 3D-s mozi, ahol nyitott szemmel álmodsz. A világ mundérok és egyensapkák gyűjteménye.

A világ egy hipermarket, benne mindennel, amire vágysz, de sohasem elég a pénzed.

A világ egy hiperszuper vidámpark, ahol viselik magukat a kölykök, nyomják az ipart a spílerek, unatkoznak a górék, a nyomikat pedig megkérik szépen, hogy menjenek haza, és hájcsikáljanak egy kicsit.

A világ egy olyan repülőtér váróterme, ahol a gépek mindig késnek.

A világ dáktör Niku & his Skyzoid Band egyik bűvészmutatványa, amelyből zúgó fejjel és feldagadt arccal térsz magadhoz.

A világ egy ultramodern múzeum, ahol a kiállított tárgyak beszélnek, és folyamatosan csápolnak axonjaikkal és dendritjeikkel.

A világ egy reklám, olyasmié, amit már rég nem gyártanak.

A világ egy supercomputergame, ezt játssza az összes lúzer, fajszkalap és pancser.

A világ olyan nagy, hogy nem is létezik.

Ahogy Johnny szokta mondani, aki harcolt Afrikában, az Idegenlégióban, bérenc volt Kolumbiában, a Seychelle-szigeteken, Irakban és Malajziában, az orosz maffia orvlövésze Szibériában és sejkek bádigárdja az Emírségekben: „Embeeee'! A világ nagy, de vizet se vihet a mi negyedünknek!”

SZONDA SZABOLCS fordítása

PAVILON 420 **Fischer Botond versei** • **Barcsai László prózája**

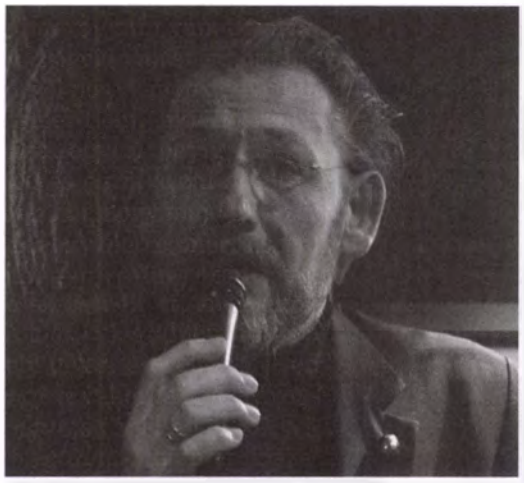

Nincs fikció

Beszélgetés Bartis Attila íróval, fotográfussal

Fotó: Szabó Tünde

– A nyugalom *2001-ben jelent meg, aztán egészen 2015-ig nem jelentkeztél regénnyel – bár színművet, novellát, tárcanovellát írtál. Hogyan „dolgozik benned" a regény? Párhuzamosan fut más műfajokkal, vagy időnként teljesen félreteszed a regényírást, akár évekre is?*

– Ezt a hosszú időbeli kihagyást, amely a két regény, *A nyugalom* és *A vége* között eltelt, nem az okozta, hogy más műfajokban is alkotok – hanem a szöveg személyessége. A személyesség azzal jár, hogy sok minden érzelmileg nagyon erősen érinti az embert. Én ezt a könyvet nagyon régen elkezdtem írni, rögtön *A nyugalom* megjelenése után, 2002-ben. Csak aztán meghalt apám, és ez azt jelentette, hogy az addig megjelent részek jelentős hányada átértékelődött, megváltozott az érzelmi viszonyom hozzá – és lényegében kezdhettem elölről az egészet. Azért mondom ezt, mert ez egy jól elmondható példa, de sok más is történik az ember életében, ami radikálisan kihat a szövegre, valamilyen módon. Tehát ezért született meg ilyen lassan *A vége*. Másrészt a szöveg végső változatának mintegy kétharmadát az elmúlt másfél esztendőben írtam meg. A befogadás szempontjából pedig mindegy, mennyi ideig írta a szerző a művét, ezzel a filológusok elszöszölhetnek, de egyébként nem érdekes.

– *Visszatérnék kicsit az elmúlt egy-másfél évhez, amely alatt a regény nagy része megszületett. Ezt az évet, ha jól tudom, Jáva szigetén, Indonéziában töltötted. Kellett a távolság, az eltávolodás, hogy regénnyé szervesüljön ez a történet?*

– Nézd, ezt nem akarom túlmitizálni. Én akkor is elmentem volna Jávára, ha nem írok regényt. Amikor odamentem, nem volt honnan tudnom, hogy az ottlét mennyit segít nekem a munkában.

– *Tehát nem azzal a feltett szándékkal mentél oda, hogy ott majd befejezed a regényt?*

– De igen, ez volt a feltett szándékom, csak hát először jártam ott, így nem volt honnan tudnom, milyen hatással lesz rám. És hál'Istennek tudtam dolgozni, nagyon sokat – de nyugodtan előfordulhatott volna az ellenkezője is, vagyis hogy feleannyit sem tudok dolgozni Jáván, mint Budapesten vagy Szárhegyen vagy bárhol itthon. A távolság sokat segített nekem, erre utólag jöttem rá, de ez a távolság akkor is segített volna, ha nem írok egyáltalán. Más turistaként járni valahol, mint ott élni huzamosabb ideig. Kereken egy évet töltöttem Jáván, május közepétől május közepéig, és kialakultak a napi rituáléim, a szó szerinti szürke hétköznapok. Ugyanúgy telt az életem, mint itthon, megvolt a sarki fűszeresem vagy a kedvenc helyeim...

– *Ráadásul az egy kulturálisan tőlünk nagyon különböző közeg...*

– Olyannyira más, hogy nem is nagyon lehet *jól* beszélni róla. Hiába próbálnám elmesélni, mert nem sikerülne. A Közel-Keletet el tudnám mesélni úgy, hogy abból átjöjjön valami, de a Távol-Keletet nagyon nehéz. És ezt itthon is problémaként élem meg: Jáva egyfajta második vagy harmadik otthonként épült be az életembe. Tehát szó szerint honvágyam van. Jávával egy erős, intenzív, zsigeri valóság „jött be" az életembe – és ezzel nem vagyok egyedül, mert az összes ismerősöm, aki hosszabb időt töltött odakint, egytől egyig visszament egy idő után, és én is azzal a feltett szándékkal jöttem haza, hogy majd egyszer visszamegyek. Nem egy életre, mert eszem ágában sincs elhagyni Magyarországot vagy Európát, de szeretnék ott még eltölteni valamennyi időt, visszamenni abba a valóságba, amely olyan erővel van jelen az életemben, hogy gyakorlatilag párhuzamosan létezik egymás mellett a két világ, az *itthoni* és az *ottani*. Majdnem kiszaladt a számon, hogy *otthoni*, de ez hülyeség, mert abban a kultúrában mindig kívülálló leszek: egyrészt nem is áll szándékomban asszimilálódni, másrészt törekedhetnék rá bármennyire, úgysem sikerülne. Ha indonéz feleségem lenne, és ott születnének a félvér gyerekeim, akkor is *bulé* maradnék a szemükben, vagyis fehér, nyugati, kívülálló. Tökéletesen beilleszkedni tehát nem lehet, de ha hosszabb időt eltöltesz abban a létformában, az sok mindent átértékel benned. Amennyire ez egyáltalán lehetséges, előbb-utóbb egy kicsit kívülről is rálátásod lesz a saját kultúrádra, és ez alatt nemcsak a magyart értem, hanem a nyugati, fehér, zsidó-keresztény kultúrkört. Hogy aztán ezt sikerül-e később használnod valamire, az más kérdés.

– A vége *főhőse, Szabad András természetesen fiktív figura, mégis nagyon erős hasonlóságot mutat azzal a Bartis Attilával, akit interjúkból, más írásaiból vagy a Kemény Istvánnal közös beszélgetőkönyvből megismerhetünk. Több ponton az életrajz is egyezik: börtönviselt apa, az anya korai halála, a fotográfusi lét. Hogyan kezeled ezeket az „átjárásokat" a saját életed és a hősöd élete között, hogyan működnek ezek a párhuzamok, hol ér véget az egyik „karakter" és hol kezdődik a másik?*

– Ezek a párhuzamok kétségkívül léteznek, de nemcsak az elbeszélőre érvényesek, hanem a többi szereplőre is. Érvényesség alatt most az érzelmi azonosulásról beszélek, meg arról, hogyan éli meg a szituációkat az ember munka közben – mert az a tapasztalatom, hogy amit leírsz, annak „meg kell történnie" benned. Ezt annak idején Flaubert úgy fogalmazta meg, hogy *Bovaryné én vagyok*. Igen, Szabad András én vagyok, de nemcsak Szabad András vagyok én, hanem a többi karakter is, és ugyanez vonatkozik Weér Andorra és *A nyugalom* többi szereplőjére. Az nagy baj lenne, ha csak egyetlen szereplővel lennék azonosítható.

– *Egyáltalán lehetséges tisztán fiktív, a szerző valóságtapasztalatától független művet írni?*

– Nem. Nekem szent meggyőződésem, hogy nem. Az ember gondolkodik, és gondolkodás közben nem tud eltekinteni a tapasztalataitól, a meglévő tudásától. Nincs fikció. Hogy a tapasztalat, az ismeret, a tudás milyen szűrőkön megy keresztül,

BARTIS ATTILA

1968. január 22-én született Marosvásárhelyen. Családjával 1984-ben költözött Budapestre, amikor édesapját, Bartis Ferenc költőt megfosztották román állampolgárságától. 1995-ben jelent meg bemutatkozó regénye, *A séta*, ezt követte három évvel később *A kéklő pára* című novelláskötete. *A nyugalom* című nagysikerű regényét 2001-ben publikálta, ebből színházi adaptáció (*Anyám, Kleopátra*, Garas Dezső rendezésében, 2003-ban) és film (*Nyugalom*, Alföldi Róbert rendezésében, 2008-ban) is készült. Egy évig írt tárcákat az *Élet és Irodalom*nak, ezekből az írásaiból született *A Lázár apokrifek* című kötet. *Amiről lehet* című, Kemény Istvánnal közös beszélgetőkönyve 2010-ben jelent meg. Könyveit több nyelvre lefordították. Fotóművészként fényképei számos kiállításon vettek részt. Legutóbbi műve, *A vége* című regény 2015-ben látott napvilágot.

hogyan szublimálódik, amíg irodalmi mű válik belőle, az már más kérdés, de számomra elképzelhetetlen, hogy valakinek semmilyen egzisztenciális köze ne legyen ahhoz, amit ír. Megértem én azt is, amikor egy szerző megpróbálja eltávolítani magától a szöveget, arra hivatkozva, hogy az „csupán" irodalom, fikció – van, aki ezt hitelesen, van, aki kevésbé hitelesen műveli. Azért értem meg, mert nagyon sérülékeny állatok vagyunk mindahányan, és az alkotással – és ez nem exhibicionizmus – az ember tényleg pőrére vetkőzik. Érthető tehát, ha valamilyen pajzsot próbál maga elé tartani, és el akarja távolítani magától a szövegét, hogy az azon át érkező sérelmeket el tudja hárítani. Ezt okosan meg is lehet ideologizálni, egész könyveket írnak arról, hogy miért nem tehetünk egyenlőségjelet a szerző és a műve közé – és ezt egyébként magam is így gondolom.

– Sokan tudják, hogy gyakran hazajársz Gyergyószárhegyre, afféle „erdélyi főhadiszállásnak" nevezed az Amiről lehet *című beszélgetőkönyvben...*

– Mivel Vásárhelyen nem maradt semmim, ezért csak Szárhegyre tudok hazamenni.

– A kéklő pár*ában van egy írás, amelynek címében Gyergyó a „megérkezéssel" azonosítódik* (Gyergyó éghajlata, avagy a megérkezés története). *Számodra ez Szárhegy, a „megérkezés"?*

– Az egy nagyon furcsa szöveg. Úgy született, hogy amikor Bodor Ádám hetvenéves lett, akkor megkértek engem is, több más íróval együtt, hogy írjak valamit a születésnapjára. Én el is kezdtem tisztességgel írni egy novellát, a címe – *Gyergyó éghajlata* – egy Bodor-parafrázis (az ő egyik novellájának is ez a címe), van benne egy mondat is tőle. Csak közben az történt, hogy apám a másik szobában haldoklott. És egy idő után rájöttem, hogy sokkal inkább szól ez a szöveg arról, hogy apám ott pusztul el a másik szobában, mint Ádám születésnapjáról. Apám végül szűk három héttel a hetvenedik születésnapja előtt halt meg, és ez akkor már tudható volt. Így született ez a szöveg, és ezért szól, a cím ellenére, sokkal inkább apámról, mint Ádámról.

– Ha már Szárhegy: fotózod még a Délhegyet?

– Most már nem.

– Hány fotó gyűlt össze abból a sorozatból?

– Nem tudom. Igazából a felhőket fényképeztem a Délhegy fölött, nem magát a Délhegyet. 2002-ben kezdtem el fényképezni, nagyon messze volt egy kőrisfa, csak azt a kőrisfát kivágták, utána még készítettem pár képet, de aztán felhúztak egy kerítést, ami most már nagyon látszik, meg valami gazdasági épületet is, és akkor már nem volt, amiért fényképeznem. Azt hiszem, négy évvel ezelőtt készítettem ott utoljára képet.

– Maradva a fotográfiánál: azt nyilatkoztad, hogy A vége *után egyelőre biztosan nem írsz regényt, mert rendszerezned kell egy csomó fotót. Hogy kell ezt elképzelni, mekkora munka, és lehetséges-e hosszú ideig, évekig elszakadni az irodalomtól?*

– Valóban, eszem ágában sincs most regényt írni a közeljövőben. Alkalmas sem lennék rá, de tényleg ott van a fotográfia, amely számomra nagyon sokat jelent. Az a rengeteg kép, amit készítettem és ami nem maradhat hagyatékban, akkor lesz igazán kész, ha *én* átnéztem az egészet, lenagyítottam, kiválasztottam, megszerkesztettem. A fotográfia esetében a válogatás ugyanúgy az alkotói folyamat része, mint az exponálógomb megnyomása. Nyilvánvalóan senki más nem tudná úgy kiválogatni és megszerkeszteni a saját fényképeimet, mint ahogy én szeretném, és ez nagyon nagy munka.

– Az Amiről lehet*ben azt mondod a fotográfiáról, hogy nem alkalmas zseniális művek létrehozására, illetve hogy nem tud olyan módon katartikus lenni, mint más művészetek. Ez azt is jelenti, hogy másként „működsz" fotográfusként, mint íróként?*

– Igen, mert egészen másfajta szemléletmódot és ráhangolódást kívánnak. Egyébként akkor, amikor Istvánnal beszélgettünk, én nagyon komolyan gondoltam ezt. Azóta viszont kicsit felülírtam ezt a hajdani állításomat: ma már inkább azt mondanám, hogy másképpen katartikus a fotográfia, mint az irodalom. Van egy fontos különbség a kép és a szöveg között: az időhöz való viszony. Vagyis az, hogy a képnek – szemben az írott és olvasott szöveggel – nincs *ideje*, egy álló kép nem hordoz magában múló időt (a mozgókép kivétel ez alól). Így ha okoz katarzist, az egészen másképp működik. Viszont ma is azt gondolom, hogy igazán nagy, katartikus kép nagyon kevés készült a fotótörténetben. És ez nem is baj.

*– A vég*ében *többször visszatér a Gagarin-motívum mint egyfajta végső magány metaforája.* A nyugalom *címe a Nyugalom tengerére utal,* A kéklő pár*ában van egy holdraszállás-novella (*Neil, avagy az emlékezés története*), az* Amiről lehet*ben is szó esik a témáról. A világűr, a Hold, az űrhajós-lét miért foglalkoztat ilyen intenzíven?*

– Attól tartok, hogy ennek a gyökere nagyon banális. Visszamennék *A sétá*hoz, az első regényemhez, amelyben szerepel egy festmény leírása: teliholdas tájkép egy tengerszemmel. Már nagyjából készen volt a szöveg, amikor tudatosodott bennem, hogy azt a képet írom le, amely ott lóg velem szemben a falon, a szobában. De nem is ez az érdekes benne, hanem az, hogy amikor én kisgyerekként a vásárhelyi Tisztviselő-telepen néha egy-egy éjszakát anyai nagyanyámnál töltöttem, és vele egy ágyban aludtam, akkor erre a festményre láttam rá – egy 19. századi, álromantikus tájkép volt. Nagyanyám egy saroképületben lakott, az ablakon keresztül pedig pont erre a képre esett az utcalámpa fénye, és ettől tényleg úgy nézett ki, mintha világítana a telihold. Spekulálhatok, kitalálhatok én mindenféle teóriákat, de valószínűnek tartom, hogy az elementáris gyerekkori érzet miatt lett ez annyira fontos téma számomra. Nem is a történetet vagy a látványt tudom felidézni, hanem az érzést, hogy milyen volt nekem akkor abból az ágyból azt a festményt nézni éjszaka.

– A kolozsvári esteden említetted, hogy afféle átutazóként jártál haza eddig Vásárhelyre, most először jössz úgy, hogy dolgod is van. Miről van szó?

– A színházról. Ennek az az előtörténete, hogy bemutatták Vásárhelyen *A nyugalom* színpadi változatát, amelynek a bemutatójára nem tudtam eljönni, mert épp Jáván voltam, de amikor hazajöttem, akkor megnéztem az előadást Sepsiszentgyörgyön. És utána, a szentgyörgyi színház aulájában volt egy beszélgetés – késői, éjfél utánig tartott az előadás, mégsem rohant el a közönség –, ott volt Radu Afrim is, a darab rendezője, és akkor kiszaladt a számon egy felelőtlen mondat: azt mondtam, hogy egyszer én is szívesen kipróbálnám a rendezést. Rá egy-másfél hónapra felhívott Keresztes Attila, a vásárhelyi színház művészeti igazgatója, és meghívott, hogy dolgozzak együtt a társulattal. Az alapötlet az volt, hogy valami közös improvizáció legyen, az improvizálás azonban nekem nem erősségem, mert nagyon lassú vagyok. És nem is az érdekel, milyen egy vadidegen szöveg alapján kitalálni különböző helyzeteket, hanem az, hogyan tudunk dolgozni már meglévő érzelmekből, feszültségekből, indulatokból. Úgyhogy azt találtam ki improvizálás helyett, hogy megrendezem egy darabomat, a *Rendezés* címűt, amit eredetileg a Vígszínháznak írtam. El is kezdtük a próbákat november 25-én, nem könnyű senkinek, sem nekem, sem a színészeknek, de úgy tűnik, hogy szeretik. Köztes helyzetben vagyok, mert eszem ágában sincs színházi embernek tartani magam, de sokkal többet tudok a színházról, mint egy klasszikus értelemben vett civil. Többek közt azért, mert a színház mellett nőttem fel, ott laktam Vásárhelyen a Köteles Sámuel utca 8. szám alatt, és a stúdiószínház vészkijárata az udvarunkra nyílt: ha telt ház volt, a konyhánkból vittük át a hokedliket, sokszor beültem próbákra is. *A nyugalom* is kötődik a színházhoz, nem véletlenül. De ettől én még nem lettem színházi ember, más irányból, az irodalom felől jövök. Nagy szükségem van a társulat segítségére, és ezt meg is kapom...

– Ez a munkafolyamat többé-kevésbé állandó jelenlétet feltételez...

– Igen, gyakorlatilag Vásárhelyre költöztem, napi nyolc órát próbálunk a társulattal, a bemutató január 30-án lesz. Egészen biztos, hogy nem én fogom forradalmasítani a színházat, de ha egy vállalható előadás születik, akkor már elégedett leszek.

PAPP ATTILA ZSOLT

WERNER LUTZ

Téglavörös délután

(Ziegelroter Nachmittag)

Téglavörös délután
ólomsúlyú fénymázak
agyagsötét kezek

a fény mozdulatlanul
a fákon fennakad
a fény mozdulatlanul
a tenyérben marad

a fény kő tapintású

Rövidek

(Sie sind nur kurz)

Rövidek
ama ritka pillanatok
amelyekben a Rajna
kígyóbőrt visel
és a ferdén ráhulló napfényben
a zavaros folyó
lélekkel bíró állattá lesz
rézszínű pikkelyes
csillogó
miközben a nyugat elizzik
és a Vogézek szikrát szórnak

Az éjszakából font sövény mögött

(Hinter der Hecke aus Nacht)

Az éjszakából font sövény mögött
rózsatöveknek kell lenniük
melyek minden alvót elbódítanak
ezeréves illattal
minden út végén
lenniük kell további utaknak
melyek szétválnak és tovább ágaznak
és óramű nélküli óráknak
amelyek nyugtalanító értelmetlenségben
átketyegnek az időtlenségen

Arra vágyom

(Ich wünsche mir)

Arra vágyom
hogy el ne feledjelek
ne feledjem álmos tekinteted
szempilláidat
melyek lepkecsókot adnak
bőröm addig csiklandozzák
míg az ébredésen végiggördül
egy kavics-gömbölyű nevetés
és a hajnalt
csak emiatt
elszalasztjuk

Jól rejtett csókfészkek

(Kussnester gut versteckt)

Jól rejtett csókfészkek
az estben

és a folyó mentén
gesztenyefa mellett gesztenyefa
ág mellett ág ballag
karöltve

mint párok kik jól megférnek egymással
sok hosszú év után

Elfogadni

(Akzeptieren)

Elfogadni azt
ami nem szappanszagú
a tarkaság mögött a feketét
a reggel
leplezetlen közönyét

Honnan ered a nyár

(Wo kommt denn bloß der Sommer her)

Honnan ered a nyár
mely rajtam átsuhan
délies illatokkal és tücskökkel
mialatt odakint az időjárás köhécsel
és domb mellett domb süllyed el

Honnan ered a bizakodás
amely eltölt
mintha nem létezne elválás
mintha a jövő örök május lenne

Kéz amely színek közt kutat

(Hand die in Farben wühlt)

Kéz amely színek közt kutat
feldob egy pirosat
elkap egy csiripelést

kéz amely egy holtat eltemet
és éjszakákat szelídít meg

Kéz
amely magáról megfeledkezik

Kérlek

(Du)

Kérlek
add kölcsön
a szemeidet
egyetlen pillanatra
hadd láthassam magam
ahogyan te látsz engem
nem így belülről
ahogyan magam látom
oly élet-idegenül
oly tükör-fordítottan

Bezárni és kinyitni

(Zuschließen und öffnen)

Becsukni és kinyitni
hajdani kezekkel
integetni a jelennek
beszédbe elegyedni ha eső esik
együtt inni együtt hallgatni
és tudni
éveink hosszú sora
csupán egy ruha

Az álmatlan éjszakák

(Verliebt in schlaflose Nächte)

Az álmatlan éjszakák
az ingatag egyensúly
a járatlan ösvények
és a bennem rejlő számtalan levélforma
szerelmese vagyok

a sötét színek
és a mély tónusú képek szerelmese
mintha az ecsetvonások még sokáig
a világosságnak engednének

Mint rontás

(Wie ein Fluch)

Mint rontás
száll le ma az est
a Rajna fölé

a tornyok elsüllyednek
az iszapos fényben

a homokkőtornyok
csigalépcsőtornyok
a hiábavaló imák
tornyai

a parton a jegenyék
belefonódnak
a fohászkodó kéregető
hangok szövevényébe

idegen hang íze
az ajkakon

Werner Lutz svájci költő, festő, grafikus. 1930-ban született, Wolfhaldenben. Jelenleg Bázelben él és alkot. A rövid forma mestere, egyszerű szavakkal, találó képekkel fejezi ki gondolatait. Szépirodalmi munkásságát a svájci Schiller Alapítvány nagydíjával (1992) és Bázel város költészeti díjával (2010) tüntették ki.

BENŐ ESZTER fordításai

MEDGYESI EMESE

Porból nőtt

Váratlanul jött és gyorsan átvonult a vihar a kisvároson, mégis felfrissült nyomában a környék: szelídebb lett a nyáresti levegő, ismét csörgedezett a víz az utcai árkokban. Indulnom kellett: korán elsárgult, félszáraz leveleket terelgetett előttem az enyhe szél, párállott a rücskös cementjárda, mintha útvonalat jelzett volna. Az állomás felé igyekeztem kifulladtan, a vicinálissal a kistérség kórházközpontjába akartam mihamarabb eljutni. Hirtelen eszembe jutott, csomagomból kifelejtettem az élelmet. Gyümölcsfélére vagy rágcsálható, friss zöldségre... gerezdes paradicsomra... ropogós huttyanópaprikára vágytam. Beszaladtam a kispiacra, a legelső árus pultjánál sietős alkudozásba kezdtem. Sikerrel! Meglepően engedékeny volt az asszony – ilyen olcsón, szinte fele áron még soha nem vásároltam. – Könnyű szabadulást – vetette felváltva rám és hasamra jótékony keresztjeit, mialatt fizettem. Jártas lehetett anyamesterségben – negyvenkét hetes múlt magzatom.

Látásból ismertem az utazóközönség nagy részét: zömében ingázók, illetve ügyes-bajos ügyeik intézése végett utazó környékbeliek, katrincás–fejkendős asszonyok, bőrmellényes–kalapos férfiak... Augusztus utolsó hete még iskolai szünidő, ezért lehetett velük a sok gyerek, minden korosztályból valók: karon ülőktől a serkenő bajszos legénykékig, ringó mellű, felvágott nyelvű leánykákig. Néhányuk tanítványom volt... A tömegben vannak ismeretlenek is: kései nyaralók lehetnek... Vagy távolra szakadt rokonok, ritka látogatók... Holnap szerda, de országos ünnep, munkaszüneti nap. Aki tehette, jövő hétig szabadságot vett ki.

Se ülni, se állni nem esett jól. Szemlélődtem, majd saját magam nyugtatására kimérten araszoltam a folyosón – lépegetve elviselhetőbb lett a lét. A fülkék nyitott ajtaján ki-be trappolt, fogócskázott-bújócskázott körülöttem a nagyobbacska aprónép... Némelyik csukott tolóajtó mögül hömpölygött, mint illékony dísz, a cigarettafüst: odabenn malmoztak vagy hangos kártyacsatát vívtak a férfiak. Lelkes kibiceik hangja mindegyre felülírta a kerekek csattogó zaját, taglalta az egyenletes hangzavart. Távolabb, az utolsó kabinok valamelyikében vitáztak: elmérgesedett családi ügy lehetett, tulajdonjogi per fordulatait ecsetelték indulattal, az óvatosabbak az ellenfél lépéseit fontolgatták. Mély hangú bölcs vitte a prímet...

Feltűnő látványt nyújtottam óriási pocakommal: figyelmes tekintetek követtek, amint a keskeny folyosón vonszoltam magam. Egy érdes „vezérhang" el-elhallgatott, amint feléje közeledtem; a nők közül többen mormolásztak láttomra. Voltak, akik felismertek. Elhúzódva nemcsak helyet csináltak, de együttérzéssel érdeklődtek: egyedül utazom?... Nincs karikagyűrűm?... Tudom, ki az apa?... Vállalja?... Félek-e a teremtéstől?... Biztos, hogy nem ikrek? Hányadik gyermek? Választottam-e nevet?... Elhalmoztak gyakorlatias tanácsokkal: államat majd szorosan a mellkasomra szorítva adjak erőt, szemem pedig feltétlenül csukva tartsam!... Vagy: mindvégig a plafonra szegezzem, minél hosszabb ideig, különben boldogtalanság fenyeget, megvastagodhat a nyakam! Bármit mondanak az orvosok, oda se neki, kiabáljak nyugodtan, ahogy csak bírok! Bizonygatták: a módszer bevált, egészen biztos, a gonosz a kicsitől messzire iramodik!... Új élethez szerencsét az anya dolga rendelni!

Minden eddiginél hosszabbnak tűnt a szokásos, másfél órás vonatút. Beesett arcú, vékony, de hasas leánykával és egy nálam valamivel idősebb, megtermett, várandós asszonnyal váltogattuk egymást a mosdónál. Míg az anya odabent volt, totyogó kisbabája vigasztalhatatlanul, szünet nélkül sivított, hiába kapta ölbe s csitítgatta a folyosón velünk ácsingózó rokonok bármelyike. A sokgyűrűs, aranyfogú nők arcvonásainak hasonlósága, gesztusaik harmóniája összeszokottságra vallott: meglátszott rajtuk, hogy rokonok, csupán a copfos, vékonycsontú gyermeklányt nem tudtam hova tenni. Velük utazott, a keresztnevén szólították, és mintha közösen felügyelték volna, mégis megmagyarázhatatlanul távolságtartóak maradtak irányában, holott valamennyiük ruháiból, bőrükből ugyanaz az édeskés, átható trágyaszag áradt. Gondoltam, a boldogréti farmokon dolgoznak... Mondták, látogatóba mennek – a nagy kórházban szült egyik „kománéjuk", hozzá utaznak... Egyúttal megvizsgáltatják magukat...

A folyosóhosszak váltásaiban sok mindenről értesültem; mindegyre beszédtémát váltottak az asszonyok. Megtudtam, hogy G.–ék tanyáján hajnalban ellett a tehén... Hiába várandós, az asszony ugyanúgy segédkezett, mint máskor: hordta a forró vizes vedreket az istállóba... Világosodott, mire az egészséges borjú meglett... Már csutakolták, amikor úgy érezte, mintha vesén szúrnák... Nagy fájdalma nem enyhül... Azóta vonszolja magát. Otthon maradt volna, pihenni, de az ura féltette, nem akarta magára hagyni, ragaszkodott hozzá, tartson velük... Vonakodott, ám embere ráparancsolt: meg kell vizsgáltatni!... Nem szűnik derekában a baj, erősen rúgkapál a gyermek, holott nincs még hatodik hónapos...

Restelkedve suttogta nekem: mennyire nem akarták ők ezt a gyermeket!... Öregnek érzi magát... Nincs elválasztva az előző... Bajlódni kell az utolsó előttivel is... Becsinálnak mindketten... Most legyen egy legeslegkisebb?!... Kárt magában azért nem tett, mert fél... Mi lenne, ha balul ütne ki próbálkozása? Börtön, évekre... Vagy halál... Rendes népség az övéké; élet- és törvénytisztelők... Tilt minden ilyesmit neki az ember... óvjaszereti őt – dicsekedte látható büszkeséggel. – Mikor megmondtam neki, úgy vagyok, mégis káromkodott, ordibált veszettül... Mintha egyedül csináltam volna... – feledkezett bele narrátorságába. – Szerencsére, elég hamar magába szállt... Elpárolgott a dühe – sóhajtotta emlékezve.

Szája elé tartott tenyere paravánul szolgált vallomásához: – Azért ő mégis próbálkozott, csak „okosan"... Ha tudnám, mennyit ugrált, amint észrevette másállapotát! Hol le az asztal-, sőt a szín tetejéről... Utána fel, sámlira, székre... Ugrókötelezett..., az ájulásig... Mindent bele adott: cipekedett; nagy, lapos köveket hordott a pajta építésekor, mégsem akart elmenni terhe... Be volt az már épülve... Sokat sírt-rítt miatta... Nnna... Mégiscsak szerencséje van az urával: arról a kockás inges, sodort bajszosról beszél, akinek – ott-ott, látom-e? Ferdén áll kalapja – mutatott a második fülke ajtajának belülről támaszkodó, népviseletben utazó férfira. Középkorú lehetett. Mostanra inkább örül... Néhány sóhajjal később kiderült, miért: az újabb gyermek után járó kitüntetéssel „vitéz anya" címet kap, azzal állami segélyre jogosul, amivel megvehetik a lovat. Régóta vágyik rá az ember. Lesz mivel fuvarozni, könnyebb lesz az élet... – magyarázta nekem G. a kendője sarkát húzogatva, aztán legyintett, mintha tulajdonképpen maga sem hinne az egészben. Mindenesetre derűsen simogatta alhasát.

Darabig a tájat néztük. A sápadt arcú gyermeklány felől érdeklődtem. – Nem az övék... – válaszolta beszélgetőtársam kényszeredetten, röviden. Mikor visszajött a mosdóból, hozzátette, hogy J-t nagyanyjának kérésére hozták magukkal: vizsgáltassák ki őt is... A timófalvi favágó árvája... Nagyon szép, jó dolgú asszony volt az anyja... Nem hallottam a balesetről?... Tavaly medve támadt rá... Mire a mentősök kimentek, belehalt szegény a sérülésébe. Azóta sem józanodott ki az ura... Utóbb valami baja történhetett a leán'kának – sokat kesereg miatta a nagyanyja – hasztalan kérdezi, mi

>>>> *folytatás a 6. oldalon*

>>>>> *folytatás az 5. oldalról*

baja... Folyton ideges, reszket... Iskolába se akar menni, pedig élénk eszű, igen ügyes... Mindenben első.

Egyszerre értünk a betegfelvétel bejáratához. Várandós sorstársamat és a gondjaira bízott, árva tizenévest már csak egyetlen katrincás asszony kísérte, elmaradtak a férfiak, el a gyerekhad. Ismerősként üdvözöltük egymást.

Hosszas csengetésünkre a hőség miatt tárva-nyitva hagyott ablakokból minden emeleten kikukkantottak a szolgálatos nővérek: felülnézetből egyértelmű lehetett volna látványunk – nagy hasú nők –, mégis sorra megkérdeztek, mit akarunk. Mindannyiszor türelemre intettek. – Szülni jövünk, nagyságák, gyermeket hozni a világra! – kiabálta nyűgösen, mielőbbi bebocsátásunk érdekében útitársam, a timófalvi családanya. Másfél órába tellett, míg végre beengedtek. Óvatosan, félig nyitották meg előttünk a szárnyas nagykaput, majd hamar becsapták mögöttünk, be is reteszelték. Később tudtuk meg, készenléti állapotot rendelt el a főorvos, sokkal szigorúbb ellenőrzést a klinika egész területén. Gyakorlatilag új működési szabályzatot léptetett életbe: a több napos nemzeti ünnep időszaka alatt egyetlen fogadópontot működtetett, onnan irányíttatta az érkező betegeket, igazoltattatta a távozókat.

Augusztus vége felé jártunk. Messze volt még a megjövendölt, kemény tél, mégis „védekező" intézkedéseinek azonnali foganatosítására kényszerült az intézmény, minthogy egyre több újszülöttet hagytak falai között.

– A gyermekek ellátását, táplálékuk kiteremtését a hideg évszakban nem tudja vállalni minden szegény sorsú kismama, főleg azok nem, akik nomád életmódot folytatnak. Túlélési stratégiájuk ez: szülés után pihennek keveset... A közellátásnak köszönhetően valamennyire felépülnek... Közösségük segítségével szöknek meg, napokkal a hivatalos kibocsátás előtt.... Vagyis rokonaikkal együtt, de gyermekeik nélkül távoznak. Látogatóik csempésznek utcai ruhát nekik... – magyarázta a részleteket M., a főnővér.

– Bezzeg tavasszal – mint vezeklő zarándokok – sopánkodva sorra megtérnek: jönnek a pulyákért.

– Kicsit restelkednek – tessék-lássék – kicsit hálálkodnak... Mindenesetre, becsülettel felkészülnek: rendszerint ruhácskákkal felszerelten érkeznek. Azért öröm látni meghatódottságukat, amikor átveszik porontyaikat... – tompított kirohanásán, majd dühös tehetetlenséggel hozzátette: – Az anyaszökevények!

G. szótlanul ült mellettem a váróteremben. Hirtelen arra kért, engedjem, vizsgálhassák meg őt elsőként – kapjon mihamarabb gyógyszert. Érte jön tíz körül az ura, a gyermekekkel... A kései vicinálissal vissza akartak utazni. Intettem: természetesen, az alatt majd tovább sétálgatok... Megköszönte, és ugyanolyan látványosan áldásozott, mint délután a piaci árus.

Mindhármunkat ott marasztottak. Vitézanya-jelölt útitársam, először jajgatni kezdett, mi lesz vele?... Kezét tördelve sorra kérdezgetett bennünket, szerintünk ki fogja gondját viselni otthonmaradt gyermekeinek? L. professzor sokallta a felhajtást:

– Értse meg, baj van... Pici a gyermek, kilósnál biztos nem nagyobb. Ráadásul ki akar jönni – magyarázta az óbégató asszonynak. Hajnal előtt a mellére teszem... Készülődik erre a világra; meg akar születni... – Hetekig itt kell maradjanak, a kicsi, hogy szem előtt legyen, cseperedjen... maga, hogy táplálja... Csillapodjék – mondta fáradt hangon. Akárhogy óbégat, nem engedhetem haza! Muszáj itt maradni!

Nálam a túlsúly miatt csóválta a fejét a doktor úr.

Mekkora lehet a jövevény a maga totál huszonhat és fél kilójából?... Hogy csinálta?! ... Ennyit hízni!...

J.-t velünk együtt irányították a vajúdóba. – Kötött izomzatú, szerencsés alkat ez a leányka... Igyekezni kell vele, hamar lesz belőle anyuka. Utána gyermekestől valamelyik kétszemélyesbe vitessék! – erősített rá rangidős kollégájának javaslatára az osztályorvos. – A tanárnővel jól meglesznek... – intett felém. – A nyolcágyas csarnokokban túl sokan vannak, M.!– utasította a nővért. Csupa környékbeli asszony... Ügyeljünk, hogy ne rajta élezzék a nyelvüket! Beszélek reggel a pszichológussal; vizit után felküldöm hozzá... Együtt lesznek egy hétig – fordult felém –, segítsen, amiben tud, szegény kis boldogtalannak! – kért, mielőtt megvizsgált volna. – Ez az osztály nem éppen a lelkek klinikája...

Mire felvette adatainkat, végzett beöntéseinkkel, és leborotvált, M. nővér elmagyarázta a házirend szigorításának okát. – Régebben egy-két babát simán elpátyolgattunk, viszonylag könnyen átvészeltük a teleket, holott soha nem volt ez árvaház!... A jegyrendszer bevezetése óta még nehezebb az élet... Mire elég odakinn havonta fél üveg olaj, darab vaj, kiló cukor? Gyenge a koszt, idebenn sincs elég tápszer,... kevés a gyógyszer, a pelenka... Feszült mindenki... Üvöltözünk eleget. Épek-szépek a ránk hagyott csecsemők, de húsvétra menthetetlenül alultápláltak... Nem egyebek szótlan tárgynál... Ennyi potyagyerekkel mi legyen?! Nem tud mit kezdeni egyik osztály se velük... Hiába hordanánk fel a gyermekgyógyászatra őket, ott sincs több ellátmány... Fejlődésük visszamarad, kevés a szó, amit nekik vetünk... Ki térítené át őket vegyes táplálkozásra? Gyors etetésükre alig jut idő; naponta kétszer tisztába teszszük őket, azzal annyi... Sietni kell, normára élünk, úgy is dolgozunk... – Mintha a lényegre emlékeztetne, hozzátette: – Valóságos gyár ez itt... Megtapasztalják: életgyár...

A vajúdóban az ablakok alatt és a falak mentén, körben sorakoztak a kopott vaságyak. Szenvedett minden szülő nő magában. Félóránként benézett hozzánk valamelyik bábaasszony: vizet kérhettünk korlátlan mennyiségben, de fölösleges volt figyelemfelhívó szándékkal a kelleténél hangosabban jajgatni, mert pontosan számon tartották, ki hogy halad a teremtés fájdalmában. „A stációhoz" közeledőket átterelték valamelyik szülőszobába a kitolási szakaszra. – Ideki legalább nyugton vannak – értékelte oktatgatva helyzetünket a főnővér. – Magukon múlik saját komfortjuk – ha senki nem üvölt, két görcs között a fájdalomtól még lehet álmodni, intenzíven pihenni...

Éjfél előtt megszületett G. kisbabája. – Nincs egy kiló, de egészséges. János lett a neve – tudósított a csecsemős nővér, amikor a szótlan, fájdalomtól remegő J.-ért jöttek, hogy átkísérjék a szülőszobába. Legközelebb csak reggeliben nézett be hozzánk M., mert a kamaszlány mellett maradt mindvégig, míg anyuka nem lett belőle. Tőlem rendhagyó módon búcsúzott: este hatkor lép újra szolgálatba – addig igyekezzek, mert nem szeretne többet velem foglalkozni! – biztatott tréfásan.

A lét előszobája, a „dolgozó" újra meg újra benépesedett, de sorban tűntek is el mellőlem a vajúdó asszonyok. Egész nap – mint futószalagon – gyarapodott az emberiség.

Perfúziót kaptam, gátat vágtak, megváltoztatták bennem a baba fekvését... Második nap visszarendelték szabadságról a fővárosból átszerződött, fiatal sztárdoktort. Kupaktanácsot tartottak fölöttem.

„ – Nem kockáztatok... Gyengül a szívhang... Műteni kellene!... És hamar!... – erősködött az egyik orvos.

– ...

– Hogy-hogy nincs előjegyzése?! Nem volt kezelője?

– ...

– Be se tudsz mosakodni rendesen!... Ott posztol a katona... Első gyermek lenne, testületi döntés nélkül nem császárolhatsz...

– ...

– Évekre ingyen koszton lenne, börtönben, ha megtenné – hallottam, győzködte a szülésznővér is.

– Felviszem mentővel Cs.-ba!...

– Késő... Tegnapelőtt kellett volna odairányítani...

– Ugyan már!... Ki tudhatta előre?!

– Hosszú az út, át a Hargitán...

– Passz!... Beékelődött a magzat..."

Kérdezetlenül bekapcsolódtam beszélgetésükbe: közöltem velük fennhangon, hogy meghalok.

– Ne beszéljen hülyeségeket! – torkollt le L. professzor.

Szülés után huszonnégy órára elkülönítettek, megfigyelés végett. A kimerültség mezsgyéin tévelyegve, kábultan azt is hallottam, hogy J. ügyén tanakodtak. G-től indult minden infó: ő rebesgetett vérfertőzést a vajúdóban és kiáltozott neveket a kitolás végső fázisában.

– Érthető, mentette a saját lelkét: meghalhatott volna... Csendjével rontást örökített volna övéire. A devla minden kísértése közül náluk egyedül erre nincs bocsánat!... Szigorúak a törzsi törvények.

G. megbánta, hogy ravaszul kifaggatta a gondjaira bízott leánykát. Rettegett, hogy baja lehet belőle, csak mert tud a dologról. Elszólásainak nyomán értette meg az orvosi személyzet az erdei tragédiát: J.-t saját apja erőszakolta meg, részegen. Állítólag akkor egyszer szakadt el nála a film. Nem fenyegetőzött, hallgatást nem kényszerített lányára, talán mert ismerte: J. nem mert szólni nagyanyjának.

– Rendőrség, börtön... nem megoldás, éhen halnának mindhárman... Nincs más, ki eltartaná őket...

Küldjünk mentőt az öregasszonyért. Jöjjön vele az a szerencsétlen disznó is! Dönteni kell a gyermekekről. Hétfő előtt mondják meg, mit akarnak... – dühöngött az osztályvezető főorvos.

Vigyázat a kis spiclivel!... Egyelőre semmit nem tud. Szunyálni ment, mikor G. sikoltozott.

– Legjobb, ha a tiszteletessel intézed... – vélekedett fiatalabb kollégája – elég erős J., kiadható bármikor, nem lesz orvosi komplikáció.

– Lelki támaszra szorul!... Iskolában a helye!... Oda menjen, ne haza, az erdőbe!... Pláne bébivel!... – ecsetelte egy harmadik férfihang. Később megismertem: a klinika pszichológusa. – Valahol a hegyeken túl, bentlakásos rendszerben iskolai évet kezdhetne...

El kell költöztetni az egész családot. Itt nem maradhatnak. Ha G. megnémul, akkor is híre megy. Menthetetlenül elszabadul a szóbeszéd... Bármikor feljelenthetik őket...

Gyakorlott édesanya lett J.-ből, mire viszontláttuk egymást a gyermekágyas kórteremben. Ellátott, alvó csecsemője mellett fésülködött, éppen hosszú haját fonta rutinos mozdulatokkal, amikor betoltak a kerekes ággyal. Megörült nekem: abbahagyta toalettjét, segítőkészen jött, arrébb görgette az éjjeliszekrényt, akadálytalanított perfúzió-csöveimnek, kipakolta fogkefémet, poharamat, kezem ügyébe igazította az ásványvizes üveget. Felváltva mosolygott rám és a bepólyázott K.-ra – hasonlítgatott bennünket. Nyugodtan, logikusan válaszolt a fiatalabb orvos kérdéseire, M.-nek jelezte, hogy megindult a teje. Bezárult viszont a tekintete, megkeményedtek arcizmai, amikor a professzor azt tudakolta, vajon értesítették-e arról, hogy behívatták a nagyanyját?... Konzultált–e a pszichológussal?... J. kitartóan hallgatott. Végül bólintással oldotta meg a válaszadást.

Figyelmünket a belépő gyermekgyógyász terelte el: a fiatal nő kibontatta csecsemőinket, mindkét kisbabát megvizsgálta. Testi épség, reflexek... Újoncnak én számítottam, nekem magyarázta, hogy kell pelenkázni, hisz csípőprobléma nem kizárt „nálunk", vigyázzak a köldöksebre stb., stb. Hamar végzett, menni készült... Milyen szórakozott! – csóválta fejét, visszalépett az ajtóból. Zsebéből előhúzott, felém nyújtott egy cumisüveget. – Édesített tea, ezt adja a kicsinek – javallotta.

– ...?

– Ez az adagja... Ideig–óráig megtölti a hasát... Ebben a korban még becsaphatóak, nem érzékelik... hm... nem túlságosan... az éhséget. Ettől még...

Gyenge határozottsággal tudattam:

– Szoptatni fogom.

– Nem.

– Tessék?!

– A gyógyszerek...

– Mi van velük?!

– Mindössze annyi, hogy biztosak lehetünk: nem fog tudni szoptatni. Csoda lenne, ha megindulna a tejkiválasztódás...

– Miért?!...

– A rendkívüli gyógyszeradag miatt – közölte távolságtartóan, és jelentőségteljes pillantást vetett kollégáira.

– Tápszerrel... – emelkedtem meg fektemből.

M. nővér szólni készült, közelebb lépett, de gyorsabb volt a fiatal nő.

– Honnan?! – kérdezett vissza ingerülten. – Rajzoljunk?... Melyik valóságban élnek maguk?!...

Megfordult, M.–re támadt:

– Megint sumákolnak? Össze-vissza ígérgetnek a betegeknek? Miért hiszi *ez* is, hogy itt a Kánaán?! Minek néznek? Gyanútlanul vizitelnék..., vágjam a pofájukba, hogy mi a helyzet?! Mindig én legyek az utálat tárgya?! Nincs elég tejpor, nem etethetjük a kölykeiket! Meg kell mondani a klienseiknek. Akarom mondani: a pácienseiknek. Féltik a csúszópénzt?! Kis bevétel, ide gyere, el ne maradj! Most meg hallgatnak nagyokat!... Ismernek, kijövök a sodromból, arra számítanak, majd megmondom?!

– ...

– Fel akartam ülni; könyöklésig jutottam. Jajdulásom artikulálatlanra sikeredett. Úgy hatott, mintha utána kiáltottam volna. Megfordult, ingerülten hagyakozott az ajtóból:

– Nincs mit félni, nem hal éhen... A legnagyobb újszülött! Veszít valamennyit a súlyából... na és?! Kibírja azt a pár grammot. Ne randalírozzon, anyuci!

– Megfizetem – ajánlottam. Bátortalanul hangzott.

– Nem pénzkérdés! Milyen nyelven mondjam? Nincs elég tápszer... Érti? A koraszülöttektől vegyem el? Tömjük a magáéba?!... Nem lehet! – mérgelődött. Egyformán fontos minden gyermek, nem kivételezek.

– Kölcsön adjanak – próbálkoztam. – Valamilyen módon beszerezzük... Hozathatok – javasoltam.

– Személyesen akar intézkedni? Most, hogy kihoztuk az őrzőből?!... Azonnal gondolta a tanárnő? Vagy csak leckéztet?! Szóljon nyugodtan, mikor indul beszerző utacskájára... Elkísérhetném a határig... vagy azon is túl – heherészett zavartan.

– Doktornő! – szólította J.

– Mit akarsz? – válaszolta ingerülten, de kivárt.

– Szépen kérném... Fölengedne a hetedikre? – kérezkedett.

– Minek?!

– Játszani... Műtötték, ott fekszik a padtársam...

M. nővér száján kiszaladt egy jajistenem..

– Viszlát! – fordított hátat mindünknek az orvosnő. – És vigyázat a perfúzióra! – szólt vissza.

A huzat vagy ő csapta be maga után az ajtót?...

– Talált a szó maguk között... Én biztos megkérném rá – bátorított érett észszel kiskamasz szobatársam. – Annyi a teje!... Több gyermeket etet, csupa szívességből... Áthívom... Ott fekszik a nagy csarnokban – ajánlotta J., és elcsoszogott, intézkedni.

G. vállalta, három óránként, szoptatáskor, „átveszi tőlem" negyedórányira az anyaságot. „Cselhez" kellett folyamodnunk: kölcsön szappanommal bemosakodott, mert másfél napos, éhes lányom megérezte, nem én vagyok, és nem akarta elfogadni az idegen mellet...

Nyolc nap múlva, hazamenetelünk előtt vizsgáztatott lelkes pótmamánk: tartalékoltattam-e otthonra elég tápszert?... Ha nem sikerül beszerezni a feketepiacról, maradjon vele a leányka – annyira megszerette! Gondját viseli, míg a pirinyó gyermeke nődögél, ő itt rostokol!... Ha kell, még azután is! – javította magát. – Tanárnő, megvette az uram a

>>>> *folytatás a 8. oldalon*

>>>>> *folytatás a 7. oldalról*

lovat, nehogy azt higgye, azért ajánlom!... – szabadkozott. Búcsúzóul megölelt, mint rokonát. A csapóajtóig kísért bennünket. M. nővér zavarta vissza az osztályra, mert attól tartott, „letétben hagyja" koraszülött Janóját.

Ötvenhat év után aznap ünnepeltük először szabadon március tizenötödikét. Megérkezett a vicinális, a környező falvakból áramlott a tömeg a Főtérre. Petőfi szobra körül gyülekeztünk. Nemzeti színű zászlók a házakon – akadt közöttük monarchiabeli is. Kokárdát vagy piros-fehér-zöld szalagot viselt mindenki... A templomkerítésnek támaszkodva pihentettem a hátam. Jó helyen álltam – a sodrásból sikerült kihúzódnom; kényelmesen, csimpaszkodás nélkül követhettem az eseményeket. Rengetegen voltak. G. vett észre, ő köszönt ránk. Ölelésre lendült karja, végül a lányomért nyúlt: – Jaj, lelkem-szottya, mekkora lettél! – lelkendezett neki. – Adja ide, tanárnő! – kérte tőlem örvendezve. – Meghopocálgatnám kicsit...

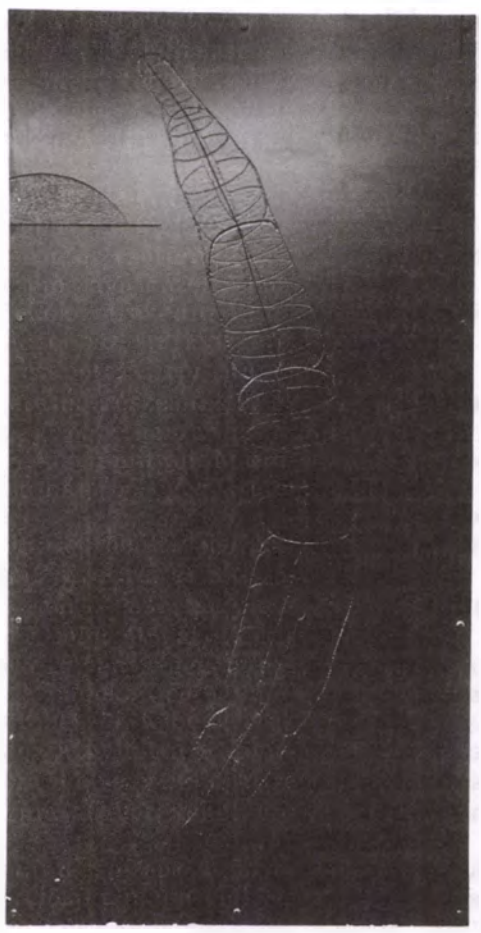

Meghatódva vette ölbe régen látott kedvenckéjét. Magasra emelte, nézegette-csókolgatta: gyönyörködött kincsemben. – Tisztára a mi fajtánk! – jelentette ki. – Ahhoz képest, hogy porból nőtt – fejtegette oktatóan –, meg kell adni, ami az övé: jól nőtt!... Nna!... Megnyugodtam – adta vissza felbecsült porontyomat. Az igazság kedvéért hozzátette: – Azért nincs akkora, mint Janó!...

Bizonyságul kebeléből gyűrött, sárgás fényképet kotorászott elő, melyen életerős, pufók kisfiú mosolygott.

NAGY KOPPÁNY ZSOLT

A visszaváltozás

Amikor egy reggel Cirpi Manó nyugtalan álmából felébredt, szörnyű emberré változva találta magát egy ágyban. Azelőtt soha nem aludt ágyban, ezért annyira undorodott tőle, hogy azonmód kiugrott belőle. Nem tetszettek neki továbbá sem a lábai, sem a kezei, csodálkozva forgatta és nézegette őket.

Egy dolog azonban világos volt számára: fél hétre ki kell érnie az iskolába, ahol folyosóügyeletet bonyolít nyolcig, utána tanít. Nem is gondolkodott azon, honnan tudja mindezt, ijedten, kapkodva rohant a mosdóba, majd felöltözött, fogat mosott (ezen kicsit csodálkozott, mert eddig nem volt dolga foggal), és esetlenül – lábát még nem tudta rendesen használni – lebotorkált a lépcsőn.

A HÉV felé menet kezdte érezni a léptei ritmusát, de valahogy ez sem tette boldoggá. Cigarettát vett a boltban, rágyújtott, köhögött. Előtte azonban nem mulasztott el néhány szellemességet elejteni a trafikoslánynak („Ha mi ketten csótányok lennénk, kedvesem, / minden éjjel együtt surrannánk nesztelen!"), aki értetlen és álmos arccal nézte. Feltűnően gömbölyödött a hasa, de Cirpi Manó nem tudta, mitől.

Homályos emlékei voltak a boldog múltról, amikor a többiekkel együtt trópusi önfeledtségben tenyésztek, és a közösségi érzés volt a legfincsibb dolog a világon, már persze az elöl hagyott ételmaradék mellett. Mindezt a HÉV-en ábrándozta. Ábránd közben nekidőlt egy emberlánynak, aki mellette ült. Ez még nem is lett volna baj, ha nem ül az emberlány mellett egy emberfiú, aki kétszer akkora volt, mint Cirpi Manó. De ott ült.

A buszt épphogy elérte, furcsa, vörös lé folydogált az orrából. A buszon – nem tanult az esetből! – beszélgetni akart a többi emberrel, és titokban remélte, hogy összedörzsölik majd egymással a lábukat, és bebújnak egy mélyedésbe azzal a szép nővel, aki az előtte lévő ülésen utazott. Kiderült, hogy ő a fenntartó szervezet igazgatónője. Cirpi Manó megszégyenülten surrant odébb.

A buszról leszállva alig párszáz métert kellett menni az iskoláig: Manó végre kicsit jól érezte magát a sötétben. Egészen addig, amíg két kisdiák kést nem nyomott a hasának, és ki nem akarta rabolni. Cirpi Manó azonban nem rendelkezett földi javakkal, mert még nem dolgozott eleget az életben ahhoz, hogy rendelkezhessen. (Ezt is homályosan – és bűntudattal! – érzékelte.) Így nem tudtak elvenni tőle semmit.

Az iskolába érve elfoglalta őrhelyét a folyosón, bár az erős fény bántotta a szemét, és legszívesebben besurrant volna a mosdóba egy kis lábdörzsölésre a takarítónővel, aki azonban derekasan védekezett a felmosóronggyal. Cirpi Manó

kezdte megérteni, hogy az emberek között nyoma sincs annak a kedves és szertelen szabadosságnak, amelyikben korábban csak úgy lubickolt. Ettől szomorú lett, de mivel egyik kollégája átnyújtott neki egy darab félig főtt életbölcsességet („A remény hal meg utoljára", plusz vállveregetés, bátorító mosoly), nyomban meg is vigasztalódott. Cirpi Manó egyszerű lélek volt.

Mivel korábbi életében megszokta, hogy az erősebb csótányfik megküzdenek a szintén erős csótányfikkal, ügyelés közben sem avatkozott közbe, mikor a gyerekek verekedni kezdtek. Megérkezett azonban az igazgató, és óriási ribilliót csapott: Cirpi Manót utolsó figyelmeztetésbe részesítette, és megfenyegette, hogy többé nem rágcsálhat száraz kenyérhéjat (amit addig állítólag rágcsálhatott, hála bőséges fizetésének).

Manó beszélgetni próbált, de látta, hogy senki sem figyel rá, és aki ráfigyel, az is csak azért teszi, hogy aztán elmondhassa a maga baját. A kis tanítványok, a jövő reménységei, nyugdíjának biztosítói a padokon és egymáson ugráltak, és többször fejbe verték Cirpi Manót, mikor kinyitotta a könyvet, hogy a rovarokról olvassanak. Mire sikerült megfékeznie a gyerekeket, kicsöngettek.

Cirpi gyorsan tanult, ezért a folyosón mindenkit félrelökött maga elől, és másodikként érkezett a tanáriba, ahol a többi kollegával gyerekreggeli-maradékot fogyaszthatott (amolyan bónuszféleség volt ez). Tartott még pár órát, de immár pofozott, nyaklevesezett, vesepecsenyézett.

Mikor az órái véget értek, rémülten rohant a busz felé, hogy elérjen a második munkahelyére, amiről még nem tudta, micsoda. Gyerekeket lökött el, felrúgott egy kutyát. Észre sem vette, hogy átfut előtte egy csótány. Persze, ez nem igaz – észrevette, és csak azért is, lendületből és felugrásból eltaposta. Cirpi Hajna volt az, ifjúkora szerelme, vágya tárgya.

ESZTERÓ ISTVÁN

Hálózsákból bújt ki e cifra pillangó

(Rímes haiku-játék)

„nyár tüze kísért
minket, érleli tiltott
gyümölcseinket"

Tavasz

fű hegyén harmat
csillámló toronygombja,
méh harangozna
(FŰVÁROSI ÁHÍTAT)

nap hárfahúrja
levélujjra pendülve
hangol etűdre
(ERDEI HANGFOGLALÁS)

famátka fátyla
leng, nyakán gyöngykaláris,
évgyűrűs máris
(ÉVI MENYASSZONY)

festmény fess hölgye
kávé ködéből jöve
csészémbe tölt-e
(KÉPBŐL KIVÁLÓ)

ökörszem dala,
bár kacsintásnyi maga,
jármot tördelő
(HANGÜTÉS)

a visszhang, akár
egy vadászeb szájában
vergődő madár
(FOGOLY FOGOLY)

papírsárkányon
a szavak színe elé
feloldozásért
(PSZICHOANALÍZIS)

Nyár

hálózsákból bújt
ki e cifra pillangó,
visszapillant, ó
(ŐSBEMUTATÓ)

nyár tüze kísért
minket, érleli tiltott
gyümölcseinket
(SÁTÁN ÁRMÁNY)

harmat erénye
levél szövetén ragyog,
én biliárdom
(JÁTÉKMORÁL)

ég a nap ajka
ölébe pirult havas
édeni keblén
(HÓDÍTÓ HÉLIOSZ)

int a lugasra
futott lila fürt, hol a
csók bora bódít
(HEVES SZEMES)

a szerelem vak,
de orra, nyelve, bőre
sasszemet győz le
(SZEMTELEN LÁTÁS)

tücsökkoncerten
illatkezek lengenek
égig a kerten
(EKSZTÁZIS FÁZIS)

légyottra röppent
légy közben lát többet még:
légyfogón hökkent (meg)
(LÉGY SZERÉNY LÉGY)

pók neje falja
urát, pici borsot az
orra alá még
(VONZALOM BORZALOM)

vízipók vígan
korcsolyázik a vízen,
jobb jege hígan
(SZUBJEKTÍV JÉGREVÜ)

mézeshét, zene,
négylevelű lóhere
ringat, ó, here
(HERE HUJA)

békalencse, pók,
légysajt: ó, heuréka,
pislog a béka
(PLÁZA LÁZA)

hangyakaraván
múltam, éléskamarám
éli, magyarán
(HORROR HORIZONT)

rögeszmék vágya
becsavarodni végre
örvénylő árba
(RÖGVÉSZ)

kétes örökös
hamisít, mert öröke
mégsem örökös
(JOGI JÓGA)

szél-torreádor
villámok szarván százszor
vérzik, a bátor
(HALÁLMEGVETŐ)

ujjlenyomatom
dűnéit hagyom rád is,
talán oázis
(UJJ TESTAMENTUM)

Ősz

színek tengerén
fecsegő kompon állni:
feszt komponálni
(KOMPOZÍCIÓ POZICIÓ)

merengő őszöm,
veled vetkőzöm pőre
csontra, velőre
(KRITIKUS SZINT ALÁ)

ökörnyál lenge
hídjára hull az árnyék,
elszakad, áll még
(ÖNBIZALOM)

darvak bölcs v-je
eget szántó békesség
szárnyas ekéje
(BÉKEMENET)

elszálló levél-
raj lélekvándorlása
egy máslevélbe
(MENNYEI LIGET)

száz szitakötő
köti a fenyegető
idő rostáját
(HULLÓ MÚLÓ)

túléllek-e még,
ha túlvilágon lelked
lelken szúrna, méh
(POKOLI ABSZURD)

gyér lombú nyárfán
borzong az öreg Isten
hangjegye sárgán
(PENTATON SKÁLA)

hold háremhölgye
tejútból szultánfőre
turbánt göngyölne
(HIÚ EXPANZIÓ)

diótörő tör
véderődbe, gerezdek
benne szeretnek
(MIT KÍVÁN A DIÓ NÉP)

ajkadon hagyta
még zamatát a szőlő,
kóstolgatja
(VICE VERSA)

ha Napóleon
fejébe száll, nem megszállt,
csak megszállott ön
(CSÁSZÁRI CSUJJOGATÓ)

két pohár után
már megosztom őszöm a
részeg darázzsal
(CIMBORÁLÁS)

kiteszem szűröm:
ha nedűm sűrűn szűröm,
nyelje csak űröm
(ASZKÉZIS TÉZIS)

rovásírással
rónám csak rovásomra,
fűzágra, somra
(ÁRTATLANSÁG VÉLELME)

Tél

levélnek ága
ugrókötél a télbe,
mögé, elébe
(EGYÉB ESÉLY)

hópihe piheg
igéző szempilládon,
élete tied
(HÓ HÓDOLAT)

hópelyhek násza
keringő fehér nesze
lelkesít: nosza
(WIENER WALZER)

sápadt jégvirág
karmolna szirmaira
pirosat, lilát
(SZÉPSÉGVERSENY)

fene se érti,
tépett nadrág, divatod,
ki a szívatott
(LILA LÚDBŐR)

ihlet a sértett:
helyszínen nem lelni csak
verstöredéket
(VERSLÁBTALAN)

kötőszavakban
ha egyszer megbotlanál,
megfoghatatlan
(GÁNCSOSKODÁS)

amnéziás kor,
számodra illó kámfor:
való, mi vádol
(KÓRISME)

agymosással lett
a hófehér gondolat
végképp szennyezett
(MOCSKOS MOSODA)

szólásszabadság,
a szád betömi, ím, a
döngő lavina
(HALLGATNI JÓ LESZ)

csakis jégcsapot
csapol pajzán jégcsapos,
ilyen csélcsapot
(CSELES CSEHÓS)

aranyhalat mer
világ a világhálón,
kirántva, tálon
(NETHALÁSZ)

sötét anyagba
tűnő emlék galaxis,
legalább lassíts
(TARTÓZTATÓ KÉRELEM)

PSILON 420

2 – szerkeszti Horváth Előd Benjámin

BARCSAI LÁSZLÓ

Idomár

(részlet)

Körbeülték a tüzet, mindannyian részegek voltak. Egy órája rágcsálta már azt a kevéske gombát, amit Juantól kapott, vodkát ivott rá. Lassan homályosodni kezdtek a tűz körül ülők. Elmosódott előtte a három törpe, akik Kétfarkú Frankit ugratták. Franki, akinek tényleg két farka van és állítása szerint tudja is használni mindkettőt, pont ezzel dicsekedett. Madrid mellett, az előadás után elkaptam Ellát és működtek, mondom. A naggyal pinán, a kicsivel seggbe, azt ő kérte, be volt baszva ugyan. Nekem akkora, mint neked a kettő és remélem nem élveztél bele, mert akkor két pinájú négy csöcsű lányotok lesz, óbégatta Porthos, ugyanis Ellát a Négy mellű nőként ismerte a nagyközönség. Frankivel ők ketten alkották a felnőtt sátor fellépőit. A normál jegyen felüli összegért csak nézni szabadott a dupla első és másodlagos nemi jellegeket, semmi érintés. Bár titokban akadt olyan, aki ezt is meg tudta fizetni. A társai úgy nevettek Porthos bemondásán, hogy Aramisnak még a bor is kifolyt az orrán. A három testőrről nevezték el magukat, repertoárjuk egy vívós jelenetet és túlmímelt helyzetkomikumok hadát tartalmazta, amikkel a gyerekek kedvenceivé váltak kontinensszerte. Nézzétek már, az Idomár megint elszállt, hallotta még eltorzulva ezt a mondatot valamelyiküktől, de szeme előtt már egy nézőtér derengett, tele emberekkel. A porond közepén Cecile állt.

Cecile, akit most főnökének, korábban a szeretőjének nevezhetett. Aki apja halála után a cirkusz megmentésére leszerződtette előbb Juant, aztán a többi furcsát. Cecile apja, az ő mestere, szintén idomár. Amikor a cirkuszi állatok tartását korlátozó törvény megszületett és megkapta a levelet, miszerint elveszik az oroszlánjait, éppen velük próbált. Miután elolvasta, kiment a lakókocsijához, kisvártatva visszasétált a ketrecbe, kezében azzal a Kentucky elöltöltő pisztollyal, amit egy jenki cimborájától kapott és szétlőtte a fejét. Az oroszlánokat le kellett szedálni, mert nem engedték kivinni a holtestet. Később az a pletyka terjengett, hogy azért nyugtatózták le őket, mert a vér szagára begőzöltek és csócsálni kezdték az öreg testét. Ez nem volt igaz.

Hölgyeim és Uraim, a fffantasztikus, az utánozzzhatatlan szinnyóre Entrenador, a levegő ura, harsogta a nő. Nem értette, milyen levegő, azonban láthatatlan kezek belökték a porondra, nem jutott idő gondolkodni. Az állatai közül a három terrierkeverék, Perro, Momo és a rajtuk egyensúlyozó Kopek vártak rá. Ő törökülésbe helyezte magát, majd olyan kézmozdulatokkal, mint aki a benne rejlő energiát áramoltatja, levitációba kezdett. Taps, hatalmas ováció. A mozdulatait bonyolítva Kopeket lelebegtette a többiek hátáról. Még nagyobb üdvrivalgás, legalább is ezt várta, de nem. Feszült, néma csend. Tovább lebegteti a kutyát, majd felemeli hozzá Perrót és Momót is. A jószágok teljes nyugalomban vannak, úgy érzi, a tudata legyőzi a gravitációt, ő maga a levegő, a súlytalanság. Kiadja az ülj parancsot, a három kiskutya a levegőben leül, hiánytalan bizalom árad az állatokból felé, érzi a lélegzetüket, a sajátját egy ritmusba hozza az övékkel. Fekszik! A három eb lefekszik, alattuk a láthatatlan szőnyeg, megpördülnek. Fel! Felállnak, a magasban plüssállatnak néznek ki. Fokozatosan leereszti őket a földre és hopp, hopp, máris felveszik a kezdő pozíciót. A nézőtér egyként, állva tapsol. Vastaps. Jutalomfalatot lebegtet a kutyáknak, azok farokcsóválva kiszaladnak. Ő tovább idomítja maga körül a levegőt, mozdulatai távolkeleti harcosokat idéznek. Feláll a levegőben, egy kard szeli a levegőt körötte. Sehol egy kötél. Az éljenző nézők és Cecile spirálalakban távolodni kezdenek, hányingere támad, mintha kihúzták volna a borotválkozóvizet és vele együtt ő is lefolyna ismeretlen csatornákba.

Idomár! Ébredj, ébredj, hallja messziről. Résnyire nyílnak szemhéjai, apró kéz pofozgatja, majd azzal a mozdulattal félre is fordítja a fejét. Kihány. Látja a tüzet, tisztul a kép. Óvatosan feltápászkodik, körbenéz, imbolyog, a száját törli. Azt hittük elpatkolsz, mondja Franki. Úgy hadonásztál, akár egy kungfumester, csak zárva volt a szemed. Rendben vagyok, köszi, kicsit szédülök. Juan visszajött már,

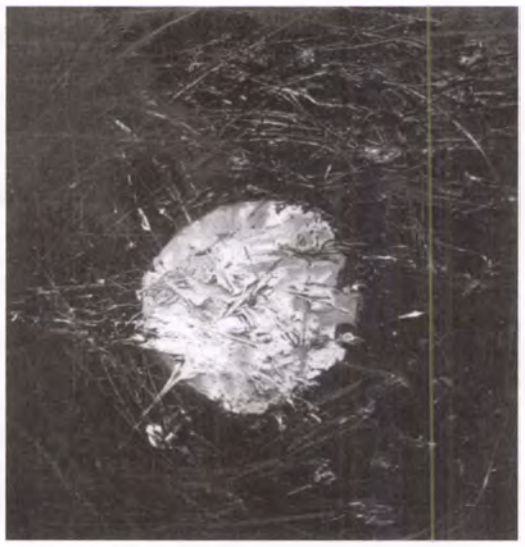

Rareș Balarău munkája

kérdezi nadrágját porolva. Bent van a naccságánál, köp ki Aramis, szerintem nem kéne zavarnod őket. Röhögnek a többiek. Ki értene meg jobban egy farkasembert, mint egy szakállas nő, ha érted, mire gondolok, gúnyolódik a törpe. De ő már nem figyel rájuk. A szakállas nő, Klara lakókocsija felé veszi az irányt, közben látja, hogy Késnyelő Allard Ella kocsijából tántorog ki. Na, most elég volt neki egy darab francia fasz is, büdös, belterjes bagázs, gondolja. Annak ellenére, hogy letagadhatatlanul intimitás hangjai szűrödnek ki Klara kocsijából, bekopog az ajtaján. Néhány perc múlva újra, erősebben. Ki a picsa, rántja fel az ajtót Juan. Szemlátomást megzavarta őket. Ott áll előtte ez a hatalmas ember, akinek valamilyen ritka betegség miatt a teljes testét, az arcával egyetemben sűrű fekete szőr fedi. Ebből a nagy bozontból pedig egy méretes csupasz pénisz mered ki, párolog róla a női nedv. Idomár, éppen kefélek, förmed rá. Oké, tudom, bocsi, de a cucc, dadogja. Kéne! Most tértem magamhoz, ittam a gombára. Ügyes vagy, akkor várj, mutatja szőrös hátsóját felé. Inkább egy majomra hasonlít, mint farkasra, fut át az agyán, míg visszatér. Bocsánat, Juan! De tudod, megint azt álmodtam. Tudom, hogy képességed van, persze, szakítja félbe. Igen, most légidomár voltam, különleges, mint te. Aha, na itt a haskád és gyorsan tűnj el innen, dob oda neki egy zacskó fenyőillatú marokkóit. Ettől majd könnyebb leszel. Szedd össze magad! Keríts valakit egy estére. Ne álmodozz! Nyugodj meg! Te csak egy idomár vagy, kutyákkal meg két majommal, kihaló faj, semmi különleges.

Barcsai László: 1988-ban született Miskolcon, jelenleg is ott él, kulturális és irodalmi szervezőként dolgozik. 2008 óta publikál, az Orka Csoport és a Slam Poetry Miskolc alapítója.

BARTÓK IMRE – SIROKAI MÁTYÁS

Hidegség

Áttörjük a falakat.
Az ég hidraulikája
legyőzi a nehézkedési erőt.
Az összeomlás egyfajta lebegést,
horizontális lefedettséget hoz létre.

Többé nem lesznek üres helyek.
Vákuum. Az emberek közötti
hidegség. Mindez megszűnik.
Megszűnnek azok a helyek,
ahol szabad oxidációnak
vannak kitéve a csontok,
ahol kővé dermed a szív.

Csak egy rés kell,
egy szökésvonal,
amelyen keresztül elillan
a fájdalmas jövendő,
és eloszlik odafönt,

más lények egébe
szövődve, más lények egének
ózonlyukain át leszivárog
e más lények városaira,
erdőire, beeszi magát
más lények bőrébe,
bebújik a csontjaikba,
szivacsos kis tagjaikba,
és őket őrjíti majd meg,
őket, őket, mindig csak a másikat.

Szent Elmo

Olyan volt, mint egy űrutazás
a retenció üstökösének sugárviharában.
Fény, amely kioltja azt, amire rávetül.
A nagyság kezdete ez,
a perzselő elektromosság ideje,
amikor megmérettetnek a gondolatok.

Az idő visszamászott a héjába,
és elszenderedett. Az enyészet helyére
új frissesség került, a régieket
új érzések váltották fel:
harag, látomásosság, szégyen.
Szent Elmo kezében kékes fénnyel
izzik a messzeség fáklyája.

Akár egy törzs utolsó túlélője
a korallzátonyon nagyböjt végén,
úgy mosolygott.
Védelmezőn ölelték körül
a tenger mélyéről felemelkedő,
part felé nyújtózó csápok.

Felhevül minden az emberben,
miközben a természet
ijedten összehúzza magát
önnön csapásai alatt.

A Napba öltözött ember

Minden egyes sírkő
egy-egy villámháritó,
ami energiát szállít
a szétporladt holtaknak.
Vajon mi lehet velük odalent?
Nyugodtak? Idegesek?
A legtöbb halott feszült,
köhög, és aggódik valamiért.

Ki ezért, ki azért,
de mindnek vannak
rendezetlen ügyei.
Jövője, amely sohasem
válik jelenné. Jelene,
amely sohasem válhatott
múlttá. Árulóként állnak
saját maguk mellett,
hogy végül önmagukat
cserbenhagyva alászálljanak
a puha és nyirkos
földrétegek közé.

Tájékozódó képességüket
veszített sirályok verdesnek
egy felhőcsoport tengelye körül.
Meghasadnak az ég kútjai,
és mindent elborít a füst,
és a füstből idegen
teremtmények rajzanak elő.

Tízezer új faj, amelyek ellen
nem véd a Napba öltözött ember.
Egy óriási állat próbálgatja így
az erejét, valami, amit most
a világra szabadítanak,
hogy végre megszülessen.

Rareș Balarău munkája

A ravasz, a csúf és a mutáns

A modellezések során megbecsült,
lenyűgöző mortalitási mutatókat
a valóság elégedett vigyorral az arcán
igazolja vissza, de még ezek az eredmények
is elhomályosulnak a mutáció káprázatos
formagazdagsága mellett.

A szív megszakad, a föld megőszül.
A fáradt anyag mélyén valami új
indul növekedésnek. Megannyi
csáprágójával kinyújtózik a feledés,
de az elváltozott élőlények
tudatában még dereng az öröm emléke.

Azok, akik nem ismerik a történelmet,
arra ítéltettek, hogy megismételjék azt.
Ellenben azoknak, akik ismerik,
muszáj lesz végignézniük, ahogy a többiek
megismétlik az ő hibáikat.

Eredet

Persze, hogy nincs eredet,
csak az ismétlés van,
és a madarak röpte mindig ugyanaz,
a párhuzamos kiáltások összeérnek
a végtelenben.

Nincs eredet, vagyis nincsen folytatás sem.
Egyszer születünk, és az eszményi pillanat
máris elillant.
A madarak röpte mindig ugyanaz, és mi

hiába igyekszünk egyensúlyozni
a boldogság ujjbegyén.

PUROSZ LEONIDASZ

Hallótávolság

Még hallasz? Még hallak.
Még hallasz? Még hallak.
Még hallasz?
Nem tudom, válaszolt-e.
Vissza se gyere, mondhatta volna,
dehogy megyek, felelhettem volna én,
ehelyett elhelyezkedtünk a hallótávolság
határain.
Állok, én hülye, elfogytak az irányok.

A boldog emberek azt tanácsolják, kövessek
mindenféle hangokat, a lélekét, a szívét.
Hát, nem tudom. Én épp az ő hangja elől
menekülök, de belőlem szól,
és arra terjed, amerre fordulok.

Különben a sok forgástól elveszítettem a
térérzékemet, tényleg nem megyek sehová.
Még hallasz, kérdezem kicsit halkabban,
ha közelebb jött titokban,
hátha válaszol.

Rombolás

Most,
hogy végre formát nyert a kifelé,
megtorpanok.
A gonosz türelem folyton bennem motoz,
de én csak arról beszélek, hogy gonosz,
arról nem, hogy türelem.
Kicsempészek innen mindent, mondtam,
de a zsebeimet nem húzza az elveszett
boldogság –
kifosztottan állok.
Micsoda szégyen boldogságról beszélni.

Magam ellen játszok:
ez egy élhetetlen város.

A szeretetre szükségem van, ezért
vázlatpontokra bontom a szeretetet –
nem rend: rombolás. Mozog a modell,
nem találok fogást rajta,
és ha mégis nyugton marad,
azonnal hazudni kezdek.

Purosz Leonidasz: 1996-ban született Szegeden. Jelenleg a budapesti ELTE magyar szakos hallgatója, verseket ír és slammel.

GONDOS MÁRIA MAGDOLNA

A legtöbb, mi adható

Két hete együtt hűltem ki a fürdővízzel, úgy találtál rám, és csak annyit mondtál, ne legyek ostoba. Időpocsékolás szenvedni, ha nem történt semmi igazságtalanság. Azt motyogtam, hogy nem vagyok ostoba, amíg nyújtottam a karom, hogy rám tudd adni a fürdőköpenyt. Azt is mondtad, hogy aki így nem ostoba, az nyomorultul egyedül fog élni, és nagyon egyedül fog meghalni. Bekísértél a szobámba, becsuktad az átjáró üveges ajtaját, behúztad a sötétítőt.

Azóta minden döntést úgy hozok, ahogy a körülmények diktálják a szerepemet, teszem, ami a legkézenfekvőbb. Ha rés van, lesek. Ha visszalesel, elbújok. Ha elmész, uralkodom azon, amit hátrahagysz. Álmomban rezzenéstelenül oltok ki cigarettát valaki tenyerén.

Azóta bárki jön, hozzád érkezik. Fiatal lány, levetkőztök, ültök az ágyon, és az egyik résen visszalesel, hogy lásd, nézlek-e. Én a telefonon matatok, a szemem sarkából figyellek. Elhalasztod az árulást, felöltözöl, elmész. A lány átheveredik a kanapéra. Várok egy kicsit, átmegyek, szólok neki, hogy az nem a te helyed, talán annyit, hogy tipli van, vagy azt, hogy húzzál már innen, bazdmeg, nem is figyelek már, hogy mit. Máshol jár az eszem. Elképzelem, hogy nemsokára hazaérsz, és ő elmeséli neked, hogy átjött a hülye szomszéd, és kiakadt. Fiatal, de okos lány. Szó nélkül visszamászik az ágyadra, nem ellenkezik. Fogalma se lehet róla, milyen jogon üvöltök, de hamar kapcsol, semmilyen jogon, jobb rám hagyni. Neki mindegy, ebből én is megértem, hogy ezzel nem fog több idő eltelni, ő nem fogja elmesélni a hülye szomszédot, nem rontja el a hangulatot, nem azért jött.

Mielőtt te visszajössz hozzá, a helyemre sietek, de el kell mennem onnan. Kitalálom, hogy soha többé nem beszélek veled. Zsebre dugott kézzel megyek. Erre az utcákon rajtam kívül most nem jár senki. Hideg van. Ti meg közben lehet, hogy most épp a kanapémon.

A szobám egész más, mire hazaérek. Valami obskurus jelkép vetül a falamra fényárnyékból. Eltakarom, hogy megtaláljam a forrását. Egy boros flakont hagytam kint, azon törik meg a felkelő nap. A lányra gondolok, hosszú, egyenes, szőke haja volt, egyenletes bőre. Tökéletesnek tűnt, és vonattal érkezettnek.

Ülök a konyhában. Jó reggelt, mondod. Helló. Két nagy szeletet vágsz a kalácsból. Ezt tegnap vehetted, kakaós, csokidarabokkal. Szóval nem azért mentél le, hogy elhalaszd az árulást, nem napoltad el, hanem a kurva csokidarabkákért.

Eltűnsz a kaláccsal, én meg mintha megint a kádban feküdnék. Sírni kezdek, sírva megyek pisilni, sírva teszem oda a kávét főni, sírok, hogy tegnap fogyott el a másik kávé, ez az új fekete-fehér csomagolású Tchibo, ami apróbbra van darálva, mint a másik, amit megszoktam, most először főzök ebből, kíváncsi leszek, és sírok, amíg lefő. Elmosom a bögrémet, kitöltöm, két cukrot teszek bele, sírok, tejet, sírok, és kihozom a konyhába a laptopom.

Gondos Mária Magdolna: 1989-ben született Csíkszeredában. Jelenleg a budapesti ELTE BTK doktorandusza. 2010 óta publikál magyarországi és erdélyi folyóiratokban.

HORVÁTH BENJI

Pavilon slam

volt egyszer hol nem volt minden nap
amikor ezt írom esik a hó szinte zuhog süt a nap
volt egyszer hol nem volt minden nap
délután 4:20kor találkoztunk a szobornál
hogy elinduljunk keresni egy ültetvényt ami nincs
nem volt soha csak földalatti legenda
volt egyszer egy aszteroida úgy hívták Bertholda
úszkált ide-oda az anyagba elnézte
amikor 420ban kihalt a Jin-dinasztia
szökőév volt
a szökőévben április 20 az év 111edik napja
akkor született halt meg Miró Pietro Aretina és a limai Rózsa
és megalakult a római Sapienza

volt egy hely a Republicii utca alján úgy hívták 420
ott még akkor még tudtunk nagyokat inni együtt
ott még volt az éjszakának kézzelfogható epikája
szerelme ribanca cselekménye de la Mancha
amiben az egészet összetartotta
amíg Bertholda kettéhasította
égő karddal kiűzött minket Bertholda
fekete-fehér paradicsomból ki a vadmátrixba
az ültetvényről ki a hömpölygő hóviharba
azóta felnőttünk én nem nézek vissza
s ha visszanézek mi lenne

mondd mi lenne te aki benne vagy mind a negyvenkettőbe
42x42x42x42x42x42x42x42x42...
Mexikóban fel a Napig az összes lépcső
mint a Jób könyve Thot könyvei Orión ködje
ez a válasz a legvégső amit a kérdés érvénytelenítene
Douglas Adams purinanyagcseréjében
a farkas összes foga és ami fel van osztva és összeforrasztva
negyvenkét betűre betűbe bűnre szűrve kiűzve űrbe
ideig időkig és az idő feléig
ami rombol amit rombolok amit építek ami felépít

volt egyszer azt hiszem egy nagy fehér lyuk
ott jön ki minden amit a feketébe belehazudok
volt egyszer azt hiszem az ami nincsen
101 + 103 + 107 + 109
egy kávéházi szegleten
megattilásodott lova megbokrosodott szimmetriája
ha visszanézek mi lenne az is hogy nézne ki innen
a sehovatartozás képletében
és milyen

ülni egy tűz körüli pavilonban
amikor még mindenki halhatatlan
vajon lehet-e még bárhol is ülni bűntudatlan
kézről kézre adogatva a pipát
apacsok lovak és madarak szürkék és fehérek lakoták
elmormolva egy titánlitániát
az utolsó előtti vacsorán áldj meg minket Ádám
áldj meg valaki mást például Bertholdát

szóval ez ilyen levegőt megkötő nélkülözhetetlen nyomelem
7szer 5ször 3szor 2 a négyzeten
volt egyszer hol nem volt egy idegen
és azóta is ott idegenkedik mindenkiben
amikor ezt írom zuhogott hó sütött a nap

volt egyszer hol nem volt minden nap
délután 4:20kor találkoztunk Bertholdánál
egy aszteroida voltam a harminckettes pavilonban
egy E.T. egy Moonwalker a szivárvány előtt
Jupiter ujja Hamvas Béla Scientia Sacra kihaló dinasztia
eltévedtem miközben kerestem őt
a sorok mentén egy előkelő irodalmi lépegetőt
úgy képzeltem majd lépegethetek kedvemre felszabadulva
de az ültetvénynél Bertholda beleférkőzött a bizalmamba
és én az övébe aztán csókolóztunk egymást elárulva
aztán basztunk is egyet rája mínusz 420ba
ahol minden össze van bogozva feloldozva atomokra
és kitudja mennyi van még előre hátra
kis lépés nagy lépés ideig időkig és az idő feléig
azaz 3342 4331 és 334 ab urbe condita

FISCHER BOTOND

Asexual Angel

Fektess puha ágyba, kedves,
olvass nekem esti mesét,
simogass, simogatlak, ennyi
még épp belefér.
Kérek B-vitamint, kedves
tegyél tejet a kávémba reggel,
dédelgesd a gyomorfekélyt.

Fektess boncasztalra, kedves,
vágd le a göndör fürtjeimet,
kapard ki kék szemem,
herélj ki. Ez már úgyis
csak formaság.
Sarkamon szivárog a tesztoszteron,
kiürül lassan a testem,
viszket a glória a homlokomon,
feljebb tolom.
Ego sum: egy aszexuális angyal.
Szeress a portörlő ronggyal
minden nap.

De nekem ez nem kell már, kedves,
nem kértem, ne mondd, hogy ez jutott,
kitöltöd a réseket kényszerképzeteddel,
én meg könnyedén belepusztulok,
és te kitöltöd azt a rést is, mi én voltam,
és akkor végre én leszek a pinád,
ennél közelebb már úgyse,
úgyse juthatok.

Hacsak méhedbe nem fogadnál egyből.
Egész nap az üres méhfalra bámulok.
Összefirkálom. Nem tudom. Bezár a magzatburok.
A saját apám lehetnék végre,
feloldódna minden neurózisom,
reggel a kávémba anyatejet tennél,
este részegen hazaérve megverném magam.
Írás helyett kiverném. Magam.

De lennék inkább a méhed
és akkor lennék egy egész család,
apa, anya, gyermek, és önmagam.
Hipochonder-istennyi szentháromság.

Fischer Botond: 1982-ben született Nagykárolyban. Legutóbbi kötete: *Alsógolgota* (Kriterion, Kolozsvár, 2013).

Rareș Balarâu munkája

Marijuana

reggel
azért kelek fel
hogy rágyújthassak.
az első cigi
után megfőzöm a kávét
és kiöntöm
így:

nem érdekelnek a rímek
mert nem érdekel a vers
és
nem érdekelnek a kötőszavak
mert nem érdekel a nyelv
és
nem érdekel a kötőszövet
mert nem érdekel a test
és
nem érdekelnek az ötletek
mert nem érdekel a genézis
az apokalipszis legyen
bármilyen nehéz is

szép vagyok
csak közben láncdohányos és alkoholista
és igen, minden nap iszom
és a kell ellen kell a fű
a megkínzott rekeszizom
az orgazmus utáni tespedtség az agyban
meztelen próbababa a pupilla-kirakatban
a hit a szélsőségek szépségében

és nem érdekel a test, nem a kötőszövet
nem érdekel a nyelv, nem a szavak
nem a lüktető időficam
behúzom a függönyt, THC-refektórium
pillanatközi idegroham
Tábor-hegy a jéghideg gyomorban
instant transzcendencia
és hogy a kisfiammal vajon
mi van

NAGY KALLIOPÉ MÁRIA

A talizmánról

Győrffy Ákos egy versére

Izgulok vagy félek, nem tudom.
Testetlenül csúszom az éhségbe.
Afázia, igen.
Szavak helyett kizöldülni vagy elkérgesedni.
Nem elfelejteni a nevet, csak nevetni rajta.
Nem leszel soha semmi.
Az a pillanat, a megszólalásé,
feleslegesen csábít a fák közé.
A hullámokat nézd,
nézd, hogy várnak.

Nagy Kalliopé Mária: 1995-ben született Budapesten, jelenleg is ott él.

Ébredés

Egyik pillanatról a másikra felejteni el egy szót,
ami előttem hever egyértelműen, tehetetlenül:
a kékség,
a só,
a morajlás.
Egymáshoz bújnak, vacognak.
Nekem melegem van — ez egy másfajta mozdulatlanság.
A hullámok majdnem a lábfejemig nyúlnak —
ők közel vannak hozzám, én végtelenül távol tőlük.
Beszédfoszlányok, kövekkel a zsebeikben: süllyednek, lassan,
a sekély vízbe.

Egymás szemébe nézünk.
Egy ránc, messziről fodrozódó, kisimul.
Megnyugszik a jelentésemben.
Elhallgat, de valószínűtlenül visszhangzik bennem.
Kiterülök.

HAKLIK NORBERT

Bukarestből Bukarestbe

Ioana Pârvulescu *Az élet pénteken kezdődik* című regényének első fejezetében az *Universul* főszerkesztője, Neculai Procopiu, valamint Pavel Mirto újságíró – miközben éppen a lap másnapi, 1897. december 20-án megjelenő számát készítik elő – eseteket említenek fel, amelyek során álmokban, illetve víziókban látott múltbéli vagy jövőbeni események végül igaznak bizonyultak. A török katona által az eperfa alá elásott, majd az álombéli rejtekhelyről valóban előkerülő kincsről, valamint a leendő férje kilétét már gyerekkorában megjósló rokon lányról szóló történetek kapcsán a zsurnaliszta eképpen összegzi főnökének elméletét: „Azt állítod, hogy minden, ami volt, és ami még ezután lesz, az most is, a jelenben is megtörténhet."

CET CENTRAL EUROPEAN TIMES

Éppen Pavel Mirto regénybeli állításával lehetne a legtömörebben összefoglalni azt a szabadságélményt, amelyet Ioana Pârvulescu első regénye ébreszt az olvasóban. *Az élet pénteken kezdődik* ugyanis mintha kivezetne abból a mindennapi létállapotból, amelyben az idő adott körülmény, megmásíthatatlan tényező, amely – éppen befolyásolhatatlansága okán – gondolatunkra sem érdemes. Ellenkezőleg: Pârvulescu munkájában az idő a regény játékterévé, ha nem egyenesen a főszereplőjévé lesz, és ehhez az időjátékhoz Bukarest szolgáltat színteret. Indokolt a választás: e sorok írójában legalábbis olyan érzést keltett a román főváros első bejárása, mintha egy város párhuzamos verziói között kalandozott volna, amelyek egyszerre volnának lehetségesek egy-egy alternatív jelenváltozatban. Aki már megtapasztalta, milyen érzés a Casa Poporului betonmasszívumától néhányszáz méterre az Antim monostor előterébe lépni a szocreál blokkházak száradó ruháktól tarkálló erkélyei alatt, és a Calea Victorieiről a Lipscani macskaköveire fordulva átsétált már a nyolcvanas évekből a Belle Époque világába, az tudja, miről beszélek.

Ioana Pârvulescu abba az időbe kalauzolja el az olvasót, amikor jelenünk Lipscani negyede még nem a múltból átmentett időkapszula, hanem a bukaresti mindennapok jellegzetes miliője volt. Abba az időbe, amikor a napilapok cikkeit még rendszerint rajzok illusztrálták, fényképfelvételek csak nagyritkán, amikor a párbajozás esetleges betiltásának ügye izgatta a leginkább a közvéleményt, és egy Röntgen nevű osztrák orvos „csodatévő sugarai" szolgáltatták a legfrissebb tudományos szenzációt.

Ahogyan Vergilius fogadja útitársául Dantét az *Isteni színjáték*ban, úgy szegődik Pârvulescu olvasója a korunkbeli újságíró, Dan Creţu mellé, hogy az ő társaságában fedezhesse fel a bő száz esztendővel ezelőtti Bukarest világát. Szerencsére nem tudjuk meg, hogyan csöppent vissza jelenünkből Dan a 19. század végének világába, és ez a hiány nagyon is beleillik a regény logikájába. Dan Creţu ugyanis nem főszereplő. Magyarázat nélkül hagyott időugrása csupán apropó arra, hogy az olvasó belakhassa a korabeli román fővárost. A Pârvulescu-műnek ugyanis nem más, mint a századforduló és az akkori Bukarest a főhőse, Dan pedig csupán egyike azon szereplőknek, akiknek a sorsára csak hosszabb-rövidebb pillanatig nyit ablakot a regény, és akik valójában ugyanazon a szerepen osztoznak: más és más perspektívát szolgáltatnak ahhoz, hogy az írónő bemutathassa a várost. A nézőpontok folyamatos váltakoztatása roppant dinamikussá teszi a regényt, kiváltképp, hogy Pârvulescu az elbeszélő személyét is rendszeresen váltogatja. Hol egy mindentudó narrátor mellé szegődve követjük Costache Boerescu rendőrfőnököt, amint megpróbálja kideríteni a Băneasa-erdő mellett lelőtt fiatalember tragédiájának hátterét, hol pedig a főorvos romantikus lelkületű, húsz éves lánya, Iulia Margulis egyes szám első személyű elbeszéléséből értesülünk az 1897-es esztendő utolsó napjainak történéseiről – Iulia nem mellékesen Thackeray *Vanity Fair*-jét olvassa, ami indokolt választás, lévén, hogy Pârvulescu is az angol szerző bábosához hasonlóan mozgatja szereplőit a századfordulós Bukarest színpadán –, a recenzens számára azonban a legizgalmasabb nézőpontot az *Universul* küldönceként szolgáló kisfiú, Nicu szolgáltatja. A beteg anyjával élő, éles nyelvű és elméjű fiúcska Panait Istrati szegény sorsú és talpraesett gyerekhőseit – a *Codin* Adrianját és a *Cosma* Irimiáját – idézi. A Romain Roland által „balkáni Gorkij"-nak nevezett klasszikussal vonható párhuzamoknak azonban ezzel nincs vége. Pârvulescu stílusát ugyanis szintén jellemzi a sokatmondó részleteknek szentelt aprólékos figyelem és a barokkos történetáradás kettőssége, és ahogyan a nagy előd is krimiket megszégyenítő, izgalmas olvasmánnyá tudta varázsolni a Bărăganon guruló, szélhajtotta bogáncsok leírását, úgy képes *Az élet pénteken kezdődik* szerzője is magával ragadó szuggesztivitással írni arról például, hogyan olvadoznak a bukaresti házakról lógó jégcsapok a december végi napsütésben. Ioana Pârvulescu írói hátországában a klasszikus elődök mellett a posztmodern is teljes természetességgel megfér: a remek jellemrajzként szolgáló párbeszédek és monológok mellett leveleket és újságcikkeket is teljes természetességgel emel be a szövegbe, ráadásul Caragiale *Elveszett levelé*nek Pârvulescu-féle rokonaként itt egy kettétépett levél jut főszerephez a cselekmény bonyolításában, az újságcikkeket pedig keletkezésük során ismerhetjük meg, aprólékosan nyomon követve azt is, mit javít és húz a szövegben a szerző.

A fiktív levelek, újságcikkek és -hirdetések szerepeltetése egyetlen pillanatig sem válik mesterkéltté, hanem méginkább plasztikussá teszi az olvasó számára kínált századfordulós Bukarest-élményt. *Az élet pénteken kezdődik* ugyanis nem törekszik többre ennél, de nem is éri be kevesebbel, és a regény elegáns könnyedséggel abszolválja a célt. Olyannyira, hogy a végén semmiféle hiányérzetet nem hagy az olvasóban, hogy nem derül egyértelműen fény az agyonlőtt arisztokrata ifjú halálának és a lopott ikon eltűnésének körülményeire, és arról sem tudunk meg semmi kézzelfoghatót, milyen rejtélyes erők repíthették vissza Dan Creţut az 1897-es esztendő utolsó napjaiba. Elég az, hogy a kötet végére érve mi is úgy érezzük, mintha Dannal tartottunk volna utazása során egy már régen nem létező Bukarestbe, amelynek hajdani fényei azért még ma is felragyognak abban az apró, múltba nyíló ablakban, a Calea Victoriei és a Calea Moşilor között.

Ioana Pârvulescu: *Az élet pénteken kezdődik*. Fordította: Koszta Gabriella. Typotex Világirodalom, 2015.

BORSODI L. LÁSZLÓ

Az éleslátás iróniája

Baka István *Ady Endre vonatán* című versciklusában[1]

Az *Ady Endre vonatán* című ciklus hagyományos szerepversei[2] (*Trauermarsch*, *A tükör széttört*, *Ady Endre vonatán*) nemcsak a teljesség felé törekvő ember, a költői hagyomány (újabb) terrénumait bekalandozni vágyó költői ambíció lenyomatai, hanem Baka István poétikájának olyan triptichonját képezik, amely több tekintetben is mérföldkő költészetében. Miközben újraartikulálódik a *Tűzbe vetett evangélium*, a *Háborús téli éjszaka*, részben az *Isten fűszála* című ciklusok későmodernitáshoz köthető Ady-szerepe, újra megjelenik és a poétika további alakulásában is meghatározóvá válik a *Háborús téli éjszaka* kapcsán megismert, véleményem szerint a *Ballada* című költeményig visszavezethető hosszúvers, a rapszodikus látomásvers műfaja,[3] amely egyben a Baka-költészet karakterét gazdagító értékszerkezet, az irónia és a groteszk határozottabb jelenlétét is jelenti, előreutalva a *Halottak napja* című ciklus halálképére, a *Döbling* című hosszúvers/ciklus képi világára, beszédmódjára, műfajára, világ- és történelemszemléletére, valamint perspektivikusan a későbbi Yorick-versekre, amelyek „kimondottan nem a metaforára, hanem az iróniára" épültek.[4]

A Gustav Mahler emlékének szentelt *Trauermarsch*ban Baka „a zenei élmény kifejezéséhez új kompozíciós elveket társít. A korábbi statikus rendet, amely a képeket a logikai fejlődésmenet adott pontjain kimerevítette, most felváltja a dinamizmus. Egyetlen cselekvésfolyamként lüktető groteszk vízióvá válik a vers".[5] A *Tűzbe vetett evangélium* című kötetben először elhelyezett költemény a *Háborús téli éjszaká*val együtt dinamikus képi építkezés, metafora és látomás, valamint az új értékszerkezetek megképződése tekintetében *még csak* poétikai újdonságnak számít(anak), de már előrejelzi(k) azt a teljes poétikára kiterjedő változást, ami a további kötetekben és a *Tájkép fohásszal* című kötet ciklus-kompozíciójának rendjében válik jelentésessé.

A *Trauermarsch*nak a költő által végrehajtott újabb és újabb helyt találásai arra engednek következtetni, hogy a vers képi és hangnembeli polifóniája lehetővé teszi a vers különböző ciklusépítményekben való elhelyezését, többféle, összetett jelentésképződést teremtve. A szöveg mindig és immár (úgy tűnik) véglegesen rálelt arra a kompozíciós helyre, ahonnan a könyvben előre- és visszautalva, megtalálva metaforikus-látomásos, rapszodikus versrokonait (*Háborús téli éjszaka*, *Döbling*, *Vörösmarty-töredékek*, *Halálboleró*, *Mefisztó-keringő*, *Gyászmenet* stb.), olyan, a Baka poétikájában uralkodó ironikus-groteszk értékszerkezetnek, látásmódnak válik az alapversévé, amely a teljes Baka-univerzum egyik sarkpontjaként értelmezteti a szöveget, jelezve, hogy mindjárt érkezik Széchenyi, Liszt, Yorick, Sztyepan Pehotnij, akik más hangsúlyokkal, de hasonló problémákkal küszködve ugyanannak a távolságteremtésnek, ironikus magatartásnak válnak a közegévé, mint itt Ady.

A *Trauermarsch* Adyjának iróniáját, groteszk látomását az *Isten fűszála* című ciklus végkicsengése magyarázza, mintegy ok-okozati összefüggést teremtve a két ciklus között. Érthető az alkotó, a költőszerepként definiált beszélő iróniája, amennyiben a tökéletesség, a tökéletes nyelv eszményét őrizve képtelen eljutni a végső istenihez, és ezért kiábrándult. Mivel ennek ellenére sincs számára semmi bizonyosabb, mint a nyelv, a kultúra, amelyben léteznie adatott, távolságtartó iróniája, az elkeseredettségét metaforizáló groteszk látomás úgy értelmezhető, mint akinek ez adja morális tartását: a költői kísérletezés, amelynek lényege egy új beszédmód, egy új képi világ, amelyben Mahler zenéje a szerepjátékos költő számára biztos fogódzó, akárcsak az ironikus magatartás, amely arra ad lehetőséget, hogy önmagáról, világáról úgy szóljon, hogy neki ne fájjon, látszólag ne fájjon, mintegy külső álláspontról ítélkezhessen, megfogalmazva „funerális életlátásának remekművét".[6]

A vers képi megformáltságának újdonsága, groteszk látomásossága abban áll, hogy „a tudatunkban megképződő valóság állandó (újra)értelmezések következménye. Ezt többféle, egymást látszólag kizáró valóságdarabok egymásra montírozásával éri el. (...) az egymásba fordított metaforák tulajdonképpen egymást kizáró, egymást tagadó jellegűek."[7] Az egységes metaforika eszményét érvényesítő látomás középpontjában a gyászmenet áll, amelynek sztereotípiáit az ösztönszférát megidéző *nász* képzetkörével összekapcsolva vonja kétségbe: „Közeledik a gyászmenet, / gyászfátyolnapfogyatkozás / a hölgyek arcán rettenet, / de gyászölükben izgalom: / nyirkosodnak a gyászbugyik, / (...) s jönnek a gyászfrakkos urak, / (...) és gyászos nemiszervük combjuk / között lélekharangozik". (Az ünnepnek, a fenségesnek az alantassal, a szakrálisnak az erotikussal való összekapcsolása ismerős a *Háborús téli éjszaka VI (Vadászat)* című tételéből.) A trombita „tratatatam"-ja által egységekre tagolt, Mahler *5. szimfóniá*jának első tételét idéző vers másik rétegét a katonáskodás és a szerencsejátékok összekapcsolása adja:[8] „Az élen gyászkancán üget / a tábornok, mindkét fülében / vatta (...) / gyászzsebében a pakli kártya, / s azt látja, ha álmodozik: / a kártyalapok figurái / egymásnak lábbal fektetett, / véres katonatetemek." Mintha a (nem tudni, ki által a) földi világba utasított, az ember(i)re süket Úr groteszk figurája reinkarnálódna a tábornok alakjában. A félelmetes és sivár földi világnál nem különb a fent világa sem: „rulettgolyó-hold körbefutja / az eget, csillagzsetonok / gyűlnek az Isten asztalára". A *Körvadászat* kártyázó Istene idéződik meg: ott „veszít s fizet" a Sátánnak, aminek az ember látja kárát, itt nem jelenik meg a Sátán, hanem az Isten démonizálódik.

A kozmikus gyászmenet az ő játszmájának az eredménye – földi és égi világ az ő véletlenszerű, kiszámíthatatlan tetteinek abszurditását szenvedi, így válik az apokalipszis végvidékévé: „nyikorognak a gyászkerekek, / s mint körfűrész, forog a hold". Az összeomlás nem térben és időben rögzíthető végpontként, hanem folyamatként ragadható meg annak ellenére, hogy a távolból az *itt* felé közeledik („közeledik a gyászmenet"), hiszen egyidős az emberré válással, az egyéni és a közösségi léttel. Ezért montírozódnak egymás mellé gyász és nász, háború és nász mint az egyéni és a közösségi (nemzeti?) sorstragédia metaforái. Így lesz a költemény egyszerre gyászmenetvers (amely olvasható a gyászszertartás részeként a halott utolsó útjára kísérésének groteszk víziójaként, csak – akár Ady Endre *Sírni, sírni, sírni* című versében – nem tudni, ki temet, és kit temetnek), haláltáncvers (amely a művet a haláltánc műfajához, számos Baka- és más haláltánc-költeményhez köti[9]) és (allegorikus olvasatban[10]) Monarchia-sirató, de lehet ez a nyelv impériuma is, amelyet birtokba vesz a gyászmenet, az abszurditás, és lehet modern apokaliptika,[11] amelyben féktelenül tobzódik a halál. Az utolsó sorok ugyanakkor („A tavak ablakát betör-

>>>>> *folytatás a 16. oldalon*

>>>>> *folytatás a 15. oldalról*

ve, / mint szétdurrant pezsgőspalack, / vízmélyig gomolyog az éj.") felhívják a figyelmet, hogy nem a látomás elsődleges, hanem az, ahogyan a nyelv létrehozza a látomást, annak nyelvi látványát, ironikus olvasatát,[12] és miután eléri a gyászmenet a vershelyzet metaforikus *itt*jét, elhallgat, akár Mahler *5. szimfóniá*ja. Az irónia egyben az alkotás és a nyelv által uralt szerepbeli művész tragikus önirónia is, Mahler és műve révén annak tudomásul vétele, hogy a Monarchiában – amely szintén nyelvi képződmény – idegen marad, idegen a nyelvben, a kultúrában, amely a cím által megidézett német nyelvűség és a versszöveg magyar nyelvűsége kettősségében egyszerre jelzi annak többrétegűségét, gazdagságát, ugyanakkor a dilemmát: otthonra lelhet-e a nyelvben, amelyben élnie adatik, melyik ez a nyelv, ha nem *egy*etlen, és így egyáltalán alkalmas-e a végső nyugalomra lelésre, a tökéletes művészet megalkotására.

Nem csoda, ha *A tükör széttört* című vers éppen azzal szembesít, hogy mire képes a nyelv. Mintha Baka István költészete központi problematikájának, a költői nyelv funkciójának, a tökéletes, isteni nyelvre lelés kérdésének összegzése lenne a költemény, (didaktikusság nélküli) versbe írt teória, teoretikus versvilág arról, amit ez a költészet a nyelv és a nyelven kívüli világ viszonyáról, a nyelvi világ élhetőségéről, a hagyomány, a nyelv általi megelőzöttség tapasztalatáról mond. A későmodernség programverse, amely szerint – akárcsak a költészet egészében – a szókép a költői nyelv létmódja, maga a világ, autentikus modus vivendi.[13] A metafora, a vers, amely nyelv: maga a világ. A világban levő minden elem tehát a nyelv által megelőzött, mindent a nyelv ural, a nyelv által lesz hozzáférhetővé. A nyelv materialitása áll a középpontban,[14] amely jellegzetesen későmodern vonás ebben a költészetben. E metaforikus világban válik hozzáférhetővé ugyanis alkotás és alkotó, Isten és Sátán, ember és világ.

Ez a versvilág a tapasztalati világ ellenvilága: nem abban az értelemben, hogy felmutatja a teljesség anakronisztikus romantikus ideálját vagy a klasszikus modernség teljesség iránti nosztalgiáját,[15] hanem azért, mert autentikusan létesül, létesülése által maga is világokat teremt; és ha ez a versvilág „ennek a világnak a közönyét, gonoszságát, értelmetlenségét tükrözi is, akkor is szép a világ! Ezért is ragaszkodom a (...) megformáltsághoz."[16]– vallja a szerző. Ez a poétika tehát nem a teljességet mutatja fel, hanem mint későmodern költészet „a *tökéletesség* távlatába helyezi a töredék poétikájának kérdéseit."[17] *A tükör széttört* című versben ez így fogalmazódik meg: „A tükör széttört, cserepeiből / a látvány összerakható még, / de nem forr vissza mennybolthoz a föld, / s éjszaka nélkül száll le a sötétség."

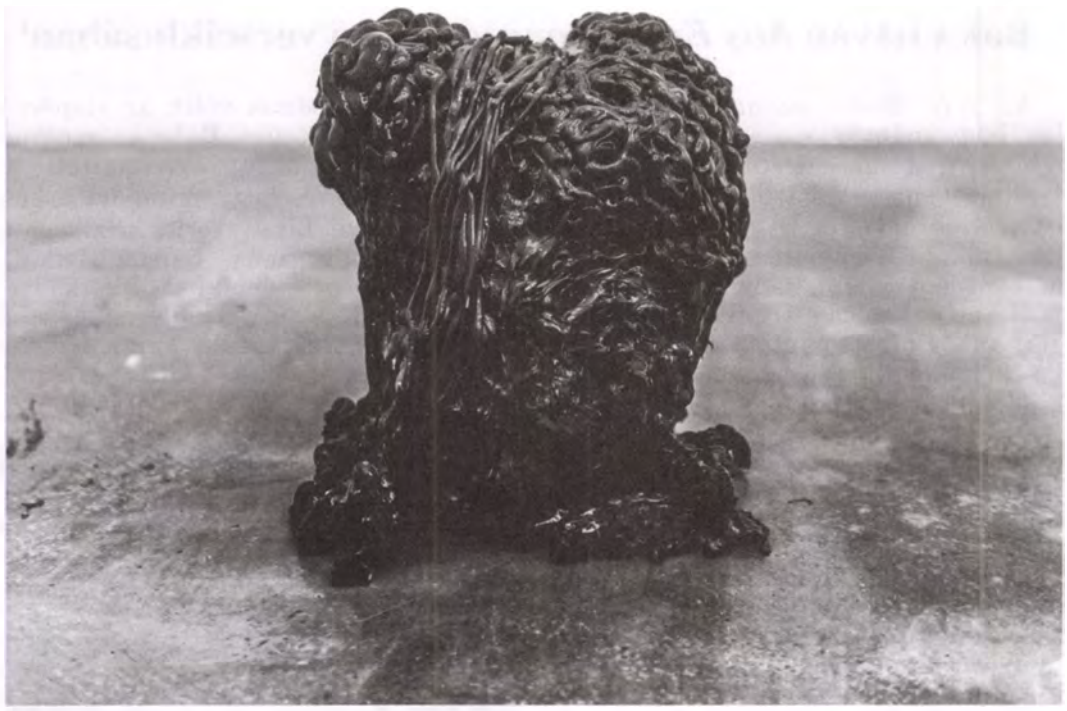

Felismerve, hogy a világ végérvényesen szétesett,[18] noha tudomása van róla, Baka későmodern poétikája már nem tud hinni a klasszikus modernség teljességképzetében. A lírai én sokkal inkább a töredékesnek van a tudatában, és ennek artikulálása a vers. Tudja, hogy a részek nem írhatók vissza nagy egésszé, így a klasszikus modern költészetekben körvonalazódó teljességre való vágyakozás helyett az hajtja, hogy a szilánkokból a maga számára élhető (vers)világot teremtsen. Hisz a hagyomány újraalkothatóságában, amely ennek érdekében zajlik, és ironikus távolságtartással-óvatossággal méri fel a továbblépés, a világ megismerhetőségének, a nyelvben, a kultúrában való bolyongásnak az esélyeit a megváltás gondolatának felmerülése nélkül: „a világ / cserepein ne járkáljunk mezítláb, / s menetelünk sörszagú indulókra, / a tű fokán lángnyelvek csapnak át." A létezés, a tökéletesség, az isteni nyelv keresésének a célja nem valamilyenfajta statikus végpontként gondolható el, hanem abban a költői gesztusban ragadható meg, amely alkotót és alkotást, világot, embert állandóan megújuló, újraalkotható hagyományként, a Baka költészetének továbbépülését is jelentő különféle szerepekben való megszólalások által láttat.

A hagyományban való kalandozással, az emberi-költői létezés, a költői nyelv esélyeivel, a szerepjátszás lehetőségeivel vet számot az *Ady Endre vonatán* című cikluscímadó vers, amely Adyt mint szerepjátékost Mahler *kortársává* avatja mind a művész mint szerepjáték, mind a szerepet megkonstruáló démonikus-apokaliptikus művészi kifejezésmód tekintetében.[19] Mintha *A tükör széttört* című versben a nyelv abszolút uralmának elismerése után a lírai én a nyelvnek, a vonat által metaforizált (Ady-) hagyománynak kiszolgáltatott és ezért kilátástalan helyzetét fogalmazná meg.[20] Ezt a kilátástalanságot érzékelteti a verset három részre tagoló refrén kétségbeesett hangja, kifejezve, hogy „a lírai énnek Ady verseiéhez hasonlóan úgy kell mintegy elszenvednie a vele történteket még akkor is, ha képtelennek látszik elviselni, hogy nem érti, mi történik vele":[21] „Hová robog ez a vonat ki tudja". Akár Isten felé fordulásként értelmezzük, akár az isteni nyelvre lelés esélyeként-esélytelenségeként, az út, amelyet a hagyomány, a nyelv terében be kell járnia Baka poétikájának, siralomvölgy, amelyben nincs semmiféle kapaszkodó. Ez fejeződik ki a költemény látomásos képeiben, amelyek a lírai én vízióiként értelmezhetők („az alkony fellegei mint asszonyi öl"; „a záporba holtak zilált hajába / szikra száll vagy széttúrt csontok szilánkja"), és ez mutatkozik meg a lírai én elbizonytalanodásában is: „de az is lehet rajtam kívül már a / vonaton nem utazik senki se". A zilált, szaggatott mondatokból álló,[22] túlfűtött képiségével a *Döbling* II., III., V. és VI. tételét idéző öngyötrő monológ – amely amellett, hogy archetipikusan felveti az út és a vonat toposzok révén az útnak életútként való értelmezhetőségét,[23] amely a halálra való felkészülés, az Istenhez fordulás alkalma – elsősorban azt a dilemmát artikulálja, hogy milyen szenvedések árán, miként és egyáltalán elérhető cél-e a költői-isteni nyelvre lelés, (önreflexív utalásként értelmezve) merre tart Baka kibontakozóban levő költészete: „meddig fúródik a párnás sötétbe / mint rozsdás szög a Krisztus tenyerébe". Kérdés, meddig marad érvényes, élhető a hagyomány át- és újraírásán keresztül meghatározott költői program, költészet, és meddig folytat-

ható, folytatható-e az a közösségi költőszerep, amelyet Ady Endre neve idéz meg. Így válik az önvizsgálat tágabb horizontúvá, történeti összefüggésekben is értelmezhetővé.

Úgy tűnik, hogy a vers utolsó két sora („nem tarthat már nagyon soká az út / hamarosan megérkezem") bár az Ady-szerep kifulladásaként, a szereppel való szakítás metaforikus mozzanataként értelmezhető, és egyben egy új szerepre találás reményét is sejteti, sokkal inkább a beteljesülés, az isteni nyelvbe való beavatódás hiányáról beszél. A „hamarosan megérkezem" nem megnyugvást fejez ki, hanem megadást, ami annak a felismerése is, hogy a költőszerep, az alkotás összeegyeztethetetlen valamilyen statikus végponttal, sokkal inkább létmódok sokféleségében, szerepeket cserélgetve a nyelv, a kultúra végtelen köreiben való önkínzással eljegyzett örök bolyongást jelent,[24] és az alkotó hősi pózok nélkül, Szüsziphoszhoz hasonlóan tudatosan vállalja az örök újrakezdést, az újabb verset, a nyelv, a kultúra újabb dimenzióiba való alámerülést, hiszen a széttöredezett (vers)világban ezt a töredezettséget, reménytelenséget felmutatni képes nyelv, a vers a lét egyetlen esélye.

Jegyzetek

1 A tanulmány Baka István *Tájkép fohásszal* (Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996) című gyűjteményes kötete mint a szerzői kanonizációs gesztus révén az életművet lezártnak és véglegesnek felmutató, újraértett költői testamentum recepcióesztétikai alapú interpretációjának egy részlete.

2 Baka István költészetének szerepvers-változatairól l. Papp Ágnes Klára: Szépség és harmónia hermeneutikája. Baka István Tájkép fohásszal című kötetéről, *Nappali Ház*, 1996/4., 75–79.; itt: 78.

3 Vö. Nagy Gábor: *„...legyek versedben asszonánc". Baka István költészete*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001, 81.

4 Baka István: „Nem tettem le a tollat...". Beszélgetőtárs: Zalán Tibor, in: *Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006, A szöveget gondozta és az utószót írta: Bombitz Attila, 302–316.; itt: 306.

5 Baán Tibor: *Szerepválaszok. Esszék, tanulmányok 1988–2003*, Orpheusz, Budapest, 2004, 150–161.; itt: 154.

6 Rába György: Sátán és Isten foglya. Baka István: Tájkép fohásszal, *Holmi*, 1997/2., 284–289.; itt: 286.

7 Nagy Gábor: i. m. 31–32.

8 Vö. i. m. 33.

9 Haláltánc: l. Szigeti Lajos Sándor: *Dance macabre*, in: Uő: *Verssor(s)ok*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2005, 82–102.; démonikus apokaliptika: Nagy Gábor: i. m. 71–125.

10 Vö. Nagy Gábor: i. m. 92.; P. Nagy István: „Végtelenből csak a határtalanba", in: Uő: *Olvasólámpa*, Új Színházért Alapítvány, Jászberény, 2003, 145–149.; itt: 146.

11 Vö. Szigeti Lajos Sándor: *Dance macabre*, 93.

12 Vö. Nagy Gábor: i. m. 33–34.

13 A metafora világszerűségéről így nyilatkozik Baka István a vele készült *Nyelv által a világ* című interjúban: *„Nekem a metafora maga a világ.* Olyan, mint egy mag, amit elvetünk. Aztán fa lesz belőle vagy búzakalász. Aztán pedig a vers." In: *Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések*. Beszélgetőtárs: Balog József, 285–296.; itt: 288.

14 Vö. Kulcsár-Szabó Zoltán: Utak az avantgardból, in: Uő: *Metapoétika. Önreprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*, Kalligram, 2007, h. n., 265–295.; itt: 280.

15 Vö. Kulcsár Szabó Ernő: A fragmentum néhány kérdése a nyelviség horizontváltásában (Fejezet a későmodern irodalmi töredék előtörténetéből), in: Uő: *Irodalom és hermeneutika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, é. n., 233–255.; itt: 237.

16 Baka István: *Nyelv által a világ*, 288.

17 Kulcsár SzabóErnő: *A fragmentum néhány kérdése a nyelviség horizontváltásában*, 240.

18 Vö. N. Horváth Béla: Baka István: Döbling, *Jelenkor*, 1986/4., 379–381.; itt: 381.

19 A versben megfigyelhető apokaliptikus-démonikus látomások a költeményt a *Trauermarsch*, a *Circumdederunt*, a *Döbling*, a *Halál-boleró*, a *Mefisztó-keringő*, a *Gyászmenet* című versekhez kötik.

20 Vö. Máté-Tóth András: Baka Istene. Tisztelgő tanulmány halálának 10. évfordulójára, *Tiszatáj*, 2005/9., 68–78.; itt: 75.

21 Szigeti Lajos Sándor: Háborús téli éjszaka. Baka István Ady-maszkjai, *Hitel*, 1998/8., 87–99.; itt: 93.

22 Vö. Lator László: Baka István égtájai. Baka István: Égtájak célkeresztjén, 171., in: Füzi László (szerk.): *Búcsú barátaimtól. Baka István emlékezete*, Nap Kiadó, h. n., 2000, 166–174.

23 A vonat, a vonatút képének értelmezését és a költői hagyományban való elhelyezését l. Szigeti Lajos Sándor: *Háborús téli éjszaka*, 92.

24 Fried István *Árnyak közt mulandó árny. Baka István verse Caspar Hauserről* című tanulmányában egyetemes elbizonytalanodásról beszél, arról, hogy a vers végének a lezárása nem megoldás, nem harmonikus befejezés, „a megérkezés lehetősége nem tartalmazza a célba jutás esélyét." In: Uő: *Árnyak közt mulandó árny. Tanulmányok Baka István lírájáról*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 1999, 42–62.; itt: 48.

BALÁZS TIBOR

Fókácskával Tusnádon

(Zsófinak, hát persze)

Azon a nyáron valami volt,
kölcsönfény volt az, vagy vakfolt.

A fenyvesek közt állunk ketten,
itthon, és látod: idegenben,
a világ nincs is, vajh' mi végett
lenne ő akarat és képzet,
Schopenhauer nem járt még erre,
rá se fütyül erre a versre.

Tusnádra fut be a vonat,
innen majd a Mennybe tolat,
közben évek telnek el, évek,
én meg retrósként visszaélek.

A fények itt most szertefolynak,
bizsergetik hátát az Oltnak,
és jobbra-balra medvevészek,
Fókácskám – és sehol egy lélek.

Tusnád üres, mindenki elment,
az Égben vásárolnak telket,
akik ma minket idevártak,
ők máshová szegődtek: árnynak.

Az a nyár immár sehol sincsen,
ezt akarja, s képzeli *Isten,*
kétezertíz júliusában
igen, talán egy másik nyár van,
emlékeim még odalöknek
holmi rövidfutamú hitnek.

Rövid e nyár és rövidített
minden, ami még hozzá köthet,
minden le van kurtítva, nyesve,
ez a nyár össze van esve.
Már alig látlak benne, Lányom,
és vajon, téged kéne látnom?
Fenyves zúg itt, bukolikába
áll be a táj, beáll, hiába,
vaku nem villan, ecset sincsen,
ami végre megörökítsen,
nem nyílnak itt költői képek,
Lányom, nem, bárha téged nézlek,
medvék csörtetnek, jönnek erre,
medvék járnak rá itt a versre!

A földiek Istenhez járnak:
„örökléte legyen e nyárnak!"
Az égiek közül még egy se
száll le e kék tusnádi estre,
amelyből mi is szépen, lassan,
eltűnünk egy más virradatban.

Négy év után az Olt vizében
látlak, Fókácskám, látlak ébren
és ahol álmomban is látlak,
ott nem te vagy, annak a nyárnak
véget vetett, véget az Isten,

aki e versben fénylik, s nincsen.

SZŐCS ISTVÁN

A Magányos Cédrus gyökerei

(Utórezgés egy Csontváry-kiállításhoz)

A nemrég elenyészett 2015-dik esztendő nyarának elején, korszaknyi idők után újból rendeztek Budapesten egy nagyszabású Csontváry-kiállítást, akár „gyűjteményesnek" is nevezhetni. Évek óta fekvőbeteg lévén, nem siethettem a meglátogatására. Sóváran lestem a televíziót, a lapokat, mit közölnek róla: vártam a művészeti csoportosulások, akadémiák, művészettörténeti katedrák szimpozionjait, festőutódok vallomásait és vitacikkeit, vidéki turistacsoportoknak tartott tárlatvezetéseket – és az esetleges elhatárolódásokat, hogy: „mi már nem" ... már nem úgy látjuk, satöbbi.

Ám – semmi!

NOVEMBERBEN (!) az egyik televízióadó közölt egy hírt: eddig már ötvennyolcezren látták! Hozzátehette volna: annak ellenére, hogy semmi hírverés sem kíséri. Még ezen az említett tudósításon is a szerkesztő-riporter úgy helyezkedett el, hogy a háta mögött éppen hogy csak egy-egy pillantást lehetett vetni a kiállítótermek falainak egy-egy töredékére. Majd decemberben közölték: a kiállítást egy hónappal meghosszabbították. S talán egy részét elviszik majd Csíkszeredába is.

A kiállítás nem-népszerűsítésének, taktikus elhallgatásának nem közöny, hanyagság vagy szakmai kezdetlegesség volt az oka: határozottan érezni lehetett egy hangtalan, de feszült ellenállást a légkörben. Lehet, ennek egyik oka a „hírnév-irígység"; amely a festészetben legalább olyan erős, mint színházi körökben: sok művész számára egyszerűen elviselhetetlen, ha egy másik művészről beszél valaki; pláné, ha magasztalja is. – Bármilyen nevetséges, de hozzátartozik ez a művészeti közvélemény alakításához, ha nem is mindig tartós hatással.

Lappang azonban itt még valami. Szalay Lajos, az egyik legnagyobb grafikus, amikor hazatérhetett hosszas külföldi száműzetéséből, az új magyarországi művészeti életről szerzett benyomásairól beszámolva megrendülten részletezte, milyen erős a fiatal művészekben *a nagyságtól való félelem*! (Ezek a „fiatalok" ma hatvan-hetven évesek, de azt hiszem, az utánuk következőkre is vonatkoztatható!) Széchenyi István biztatását: *merjünk nagyok lenni*, arra cserélték fel: *tudjunk kicsik lenni*! Azt hiszem, nemcsak a félénkség, az óvatos önmentő taktika – „csalánba nem üt a menkő" – az oka ennek, valami mélyebb tudatzavar is közrejátszhat benne; az intézményesített *közirigység* mellett.

Érdemes megfigyelni a magyar költők-írók társadalmi kiállításainak alakulását az évszázadok mentén: Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, személyesen is, harcokban részt vevő katonaemberek. Majd, a kuruckor kisebb költői... később a Kisfaludyak, Fazekas és – Petőfi. Az első világháborúban néhány tartalékos tiszt – Tamási Áron, Zilahy Lajos és több festő, ám a háborúról költőként, íróként csak ketten tudnak szólani: Gyóni Géza és Markovits Rodion. A második világháborúnak nincsenek költői hősei. Gellért Sándor ugyan végigharcolta az ukrajnai szörnyű hadjáratot, de verses „kisregényeit" (*Magyarok háborúja, Magyar Kalevala*) az irodalomtörténet, illetve az irodalmi köztudat jóformán még nem is vette tudomásul.

1956? Felszólaló, leleplező, kinyilatkoztató, bejelentő, aláíró tiltakozó költők száma óriási, száz körül mozoghat; de harcban csak egyetlen egy esik el, az egészen fiatal Gérecz Attila, aki, amikor fegyverrel a kezében az utcára lép, nem valami írószövetségi rendezvényről jön, hanem a váci fegyházból, ahova jóformán még gyekekként került!

Közéletiség? Ünnepelni lelkendezve egy kiállítást, ha – ezt nem mondta senki? Makkay Sándor, aki vékonybordájú történelmi regényei (*Magyarok csillaga, Táltoskirály, Sárgavihar, Ördögszekér*) mellett írt egy regény-tetralogiát – *Mi Ernyeiek, Szép kísértet, Szabadvagy, Holttenger* –, amely semmilyen vonatkozásban nem marad el Bánffy regényegyese mellett, mégha irodalomtörténészeink nem is érdeklődnek iránta, írt egy „scifit" is; sohasem hallani róla: *Ágnes* a címe. Alapgondolata a miniatürizálás. Az embereket s a dolgokat le lehet redukálni akár a századnyi méretükre; és mégis ugyanúgy fognak ágálni, fontoskodni, de meghunyászkodni is, mint mai óriásokként!

Csontváry kompozíciós szerkesztés módjára jellemző, hogy a hatalmat és a parányit képes úgy kiegyensúlyozni, hogy mindkettő megőrizze a saját dinamikáját és a feszültségét. Kissé olcsón fogalmazva, az Eiffel-torony oldalára szállott katicabogarat képes úgy ábrázolni, hogy az óriási acéloszlopok alatt sem vész el, soha nem növeszti szörnyeteggé...

A kiállításhoz készült katalógus éppen kétkiló, tulajdonképpen egy pótmonográfia; lényegében Németh Lajosra támaszkodik, persze, nem alkalmas arra, hogy a látogató kézben hordozza, ám előszámlálja a szakirodalmat, ha a szerkesztő maga nem is ismerte a bennük foglalt állításokat. A szakírók áttekintést adnak a korabeli európai festészetről, ám például éppen a magyar művelődésnek azon motívumai hiányoznak a „hatásfelgöngyölítésből", amelyek a magyar kultúra Csontvárynak a motívumait tápláló áramlataihoz kapcsolódnak. Például nem igen értekeznek olyasmiről, hogy a *Zrínyi kirohanása* akkoriban keletkezik, mint Mikszáth *Új Zrínyiász*a!

E festménynek van egy-két anakronisztikus eleme. A vár előtere egy nagy gazdasági udvar, amelyen a török támadósereg nem kardokat-bárdokat villogtatva és nem zárt csatarendben nyomul előre, hanem – csatárláncba tagozódott lövészraj. A puskákon vállszíj, holott az csak évszázadokkal később terjed el. A pisztolyt tartó Zrínyi alakja magányos, kiszolgáltatott. Ám van a kastély pártázatán egy hatalmas, rejtélyes fekete szobor, zászlóval a kezében, amely sejtelmes, valóságon túli révületet áraszt!

Máskor a legsejtelmesebb mozzanatnak Csontvárynál váratlanul prózai, majdem hogy banális magyarázata is lehet. Például a *Selmecbánya látképe* című festményen a hegyoldalban egy óriási *E* betű látszik. Bernáth Aurél, maga is nagy festő, felesége hatására, aki német pszichiáternő volt, úgy értelmezte ezt a részletet, mint Csontváry elmebajának első korai, szembetűnő jelét. Holott a valóság: a szépséges Erzsébet királynő (Siszi) rejtélyes, orv meggyilkolása után a helyi erdőigazgatóság, gyásza jeléül, a hegyoldalba egy hatalmas E alakú tisztást vágatott, amely kilométerekre ellátszott!

Nemcsak a Zrínyi-kép keletkezésének egybeesése a Mikszáth *Új Zrínyiász*ának megírásával kapcsolja a korabeli magyar szellemi élet ma már elfelejtett, de akkoriban még erős, de főleg csak beavatottak által számontartott áramlataihoz. Itt van például az olasz Dél iránti szenvedélyes érdeklődés, Közel-Kelet, Szíria, Libanon, Palesztina erős vonzása. Nemcsak a humanizmus és a klasszicizmus egyetemes nosztalgiája ez a vergilius–homéroszi tájak iránt. Magyarországon például más forrása is volt az érdeklődésnek, pl. Csengery Antal őstörténeti tanulmányai, amelyek nyomon követték Rawlinson mezopotámiai kutatásait. Csontváry művészi indulásának elején jelent meg Fáy Elek műve a magyarok őshazájáról. Fáy egy 1842-ben megjelent német műből indul ki (Mörwers: *A föníciaiak története* című műből). E szerző, aki nagyjából ahhoz a tudományos műhelyhez tartozott, mint Kőrösi Csoma, azt állítja művében, hogy a magyarok őshazája – a föníciaiak szomszédságában volt; ami bármi mástól függetlenül is, érthetővé teheti Csontváry szenvedélyes érdeklődését e tájék iránt. És akkor már megjelent Nyugat-Ázsia művelődéstörténete is Varga Zsigmondtól, és jött Jules Martha: az etruszk nyelv és a magyar között kapcsolatok lehetnek.

Ám hogy nem őrült bele a múlt látomásaiba, azt kifejezi, hogy nemcsak lovasokat, hintót és kastélyt festett, hanem kerékpárost, robogó vonatot és villanytelepet is! És ami nemcsak ritka, de egyedülálló, tanulmányozta először a villanyfény, a villanyvilágítás festészeti lehetőségeit! És talán utoljára is!

A legtöbb róla szóló elemzés általában a *Lángész és őrület* lombrosói fogalompár beállításában íródott, de a nagyobb érdeklődés és hangoskodás az „őrület" felé irányult. A mai kutatás és érdeklődés akkor jöhet előbbre új és tartalmas megállapításokkal, ha a „lángész" titkaiba és mondanivalóiba hatol bele!

JAKAB-BENKE NÁNDOR

A legújabb legkisebb királyfi legfrissebb kalandjai

A *Csillagok háborúja* egy gondosan és szorgalmasan megszerkesztett, jól kitalált ökoszisztéma, egy nemcsak filmes zsánereken és korszakokon, hanem teljes iparágakon átívelő jelenség, amin generációk nőttek fel (és most a Disney-nek köszönhetően további generációk fognak felnőni). Egy önálló életre kelt franchise, amely az „akkor is láttad, ha nem láttad" szintagma szótári definíciója mellett ücsörög illusztráció gyanánt. Rajongói és bírálói olyan bonyolult utóéletet szőttek neki, hogy nyugodtan kijelenthetjük: társadalmunkat teljesen áthatja, pont mint a filmek fiktív, „régesrégen, egy távoli galaxisba" pozicionált univerzumát a titokzatos Erő. A *Star Wars* viszont elsősorban biznisz, és ilyenként ez a szórakoztatóipar első és egyetlen tökéletes perpetuum mobiléja. Beindult, és már csak saját tehetetlensége okán is tovább fog gördülni. Ha nem a Disney, akkor valaki valahol tovább fogja gondolni az univerzumát, ha nem más, akkor egy rajongó, és az aztán kanonizálódik, és továbbiakat inspirál. A legnagyobb probléma viszont az, hogy éppen ezért szinte lehetetlen az esetleges új epizódokat külön-külön értékelni – a *részek* annyira működésképtelenek az *egész* kontextusa nélkül.

Mindazonáltal *kell* beszélni az új *Csillagok háborúja*-epizódról, annak szövevényes szociális behálózódásai (merthogy mindenkinek van róla valamilyen véleménye) ellenére is, legalábbis meg kell próbálni, annál inkább, mert alapvetően hatása van arra, hogy a most felnövő generációk hogyan és milyen meséket fogyasztanak. Merthogy a *Csillagok háborúja* továbbra is sok minden, fantasy, sci-fi, kalandfilm, űreposz meg mindenféle, de mindenekelőtt mese, úgy, ahogy azt George Lucas 1977-ben kitalálta. És mint minden mese, a legkisebb királyfiról (-lányról) szól, amint az mindenféle viszontagságokon átbukdácsolva végül győzedelmeskedik. Az, hogy kik segítenek neki és kikkel kell megküzdenie, már egy sokváltozós egyenlet, aminek viszont a sarokköveit mindig megtartották az alkotók – készüljön a film Lucas direkt felügyelete alatt, vagy – mint most, a legújabb rész esetében – hűséges tanítványok által. És ez, amiben a *Csillagok háborúja* igazi szépsége, és miért ne, rútsága is rejlik: a szabályok betartásában, a körkörös szerkesztésben, a *leitmotif*ra alapozó operai felépítésben. Első nézésre idegesítően sok közös vonása van *Az ébredő Erő*nek az említett 1977-es, legelső, utólag *Egy új remény* (*A New Hope*) címet kapott *Star Wars*-filmmel, de második megtekintésre megértjük: nem is történhet ez másképp. Mint minden valamirevaló családregényben, úgy ebben az egyre terpeszkedő filmfolyamban is öröklődnek az apák hibái és erényei, a generációk és a részek pedig ezeken a ciklikus motívumokon keresztül rímelnek egymásra, és távolabbról, hunyorítva nézve igen ismerős ritmusképleteket hoznak létre. Mondhatni ettől lesz (potenciálisan) transzcendentális élmény. Mert még mindig jól hangzanak a suhanó űrhajók, és nagyon *cool* a kivillanó lézerkard, de értelme az egésznek eme repetitív sorsszerűség miatt van.

A sztori az eredeti trilógia után játszódik mintegy harminc évvel. Luke Skywalker száműzte magát a galaxisból kudarcélménye miatt: az új generációnyi Jedi, akiket ő edzett, behódoltak a sötét oldalnak és egy új, a Sithekre emlékeztető gonosz lovagrendet hoztak létre, a Ren lovagjait. Ennek a vezetője pont az ő unokaöccse, Ben – új nevén Kylo –, aki nagyapja, Darth Vader – lánykori nevén Anakin – útját követné a szüleié helyett. Az eltűnt Luke nyomába ered testvére, Leia, aki a Köztársaság által támogatott Ellenállás vezetője. A térkép egy darabja egy poros bolygón van, ahol az Ellenállás sztárpilótája és egy megszökött, „megtért" rohamosztagos egy lányra bukkannak, akiben furamódon túlbuzog az Erő...

(Az előző paragrafusban elejtettem pár ún. *spoiler*t. A *Star Wars*-jelenség egyik legérdekesebb kulturális hozadéka az, hogy a közönség hogyan reagál azokra az emberekre, akik a történet elemeit idejekorán megszellőztetik. Kiközösítik, és panaszkodnak, hogy tönkretette a filmélményt számukra. Lehetne ezt a magatartást is elemezni, de talán eredményesebb arra figyelni, hogy miért is olyan érzékenyek az emberek ezekre a *rontó*cokra. Vajon tényleg semmilyen más vonzereje nincs ennek a sorozatnak, csak az a néhány szappanoperai sztorielem, aminél felhördülhetünk? Egyébként van, de az csupa olyasmi, amit máshol is megtalálhatunk.)

KINEMATOGRÁF

Az ébredő Erőnek kettős szerepe van: egyrészt átvezető. Hogy ne kelljen „hidegről indítani", átvezet minket az eredeti trilógia világából egy arra igencsak rímelő, elemeiben hasonló világba, ahol mindenki meg kell találja kedvenc karakterének analógiáját. Darth Vader helyett itt van a rá hajazó Kylo Ren; Luke Skywalker utódja lány: Rey, a sivatag-bolygóról; a császár helyett egy Snoke nevű háttérmanipulátor van; a film érzelmi csúcsjelenetében a fia által lemészárolt Han Solo szerepére pedig távolról Poe Dameron pilóta emlékeztet. Még új robot is van, BB-8, ami/aki üdítő „upgrade" az első két trilógia leszanált androidjai után. Érdekes figura még Finn, aki egy megszökött rohamosztagos – üdítő látni, hogy a sötét oldal katonái is meggondolhatják magukat, kissé kezdett is gyanús lenni, hogy csak a Jedik állnak át gonosznak ilyen könnyen.

A film másrészt felépítő. A *Csillagok háborúja* egyébként is a jól felépített, késleltetett, aztán egy-egy epizóddal később leütött nagy revelációiért híres („Luke, én vagyok az apád" stb.), de ez a rész tényleg szinte csak lóg a levegőben, több kérdést dob fel, mint amennyit képes megválaszolni két és fél óra alatt. Mondhatni alig van benne valami, ami önmagáért érdekes. A legnagyobb probléma az, hogy nem érződik tisztán: a megválaszolatlan kérdések közül melyik egyszerű forgatókönyvírói hanyagság (narratív lyuk), és melyik felkészítő egy, a nyolcadik, kilencedik vagy kitudjahányadik részben lecsattanó poénra.

A film borítékolhatóan megdönt mindenféle eladási és nézettségi rekordot. Úgyhogy lázadozni kár ellene, kihagyni sem érdemes, mert később kimaradhatunk – ha nem is a film poénjaiból (hogy ki kinek a gyereke és mikor csábult át a sötét oldalra), hanem társalgásokból, utalásokból, popkultúra-fogyasztási rítusokból. Mert a *Star Wars* maga a popkultúra. Ez van.

Star Wars: Az ébredő Erő (Star Wars: Episode VII – The Force Awakens), színes, amerikai sci-fi, 2015, 136 perc. **Rendező**: J. J. Abrams. **Forgatókönyvíró**: J. J. Abrams, Lawrence Kasdan. **Zeneszerző**: John Williams. **Operatőr**: Daniel Mindel. **Vagó**: Maryann Brandon, Mary Jo Markey. **Szereplők**: Daisy Ridley, John Boyega, Harrison Ford, Mark Hamill, Carrie Fischer, Peter Mayhew, Adam Driver, Domhnall Gleeson, Oscar Isaac, Max von Sydow, Andy Serkis.

PÉTER BEÁTA

Mesejáték Mátyásról

Három székelyföldi színháznál – a gyergyószentmiklósi *Figura Stúdió Színház*, a székelyudvarhelyi *Tomcsa Sándor Színház*, a csíkszeredai *Csíki Játékszín* – évek óta fokozottan figyelnek a gyereknézőikre. Mindhárom színháznál évadonként születik egy-egy meseelőadás, amelyeket aztán kicserélnek egymás között. A rendszer jól működik, ennek köszönhetően három minőségi mesejátékot tartalmazó gyerekbérletet tudnak kínálni a kisebb nézőknek, főként a hat-tizenkét éves korosztályt szólítva meg. Ebben az évadban a Figura Moşu-Norbert László *Incanto* című mesejátékát (rendező Csiki Zsolt), a Csíki Játékszín Gimesi Dóra *Hamupipőke* (rendező Budaházi Attila), míg az udvarhelyi színház Thuróczy Katalin – Csurulya Csongor *Mátyás mesék* (rendező Csurulya Csongor) című mesejátékát vitte színre.

Január közepén a Tomcsa Sándor Színház utazott Csíkszeredába, hogy kilenc alkalommal játssza az előadást a csíki gyerekeknek.

THEÁTRUM

Az előadás kiindulópontja a Thuróczy-féle alkotás, ám az alapötletet – hogy egy összeálló történetbe sűrítsenek több, Mátyás királyról szóló mesét, legendát – az udvarhelyi társulat tagjai továbbgondolták, az általuk összegyűjtött történetek is belekerültek a produkcióba.

Öt színész, több apró történet: Mátyás király szerepében Pál Attilát láthatjuk, Holló László Kata, Szűcs-Olcsváry Gellért, Kulcsár-Székely Attila és Vidovenyecz Edina pedig több figurát is alakít. Az alkotók történeteket sorakoztatnak fel az egyszerű, de eszes és igazmondó juhászról, a kapzsi nagygazdáról, a pénzéhes és gyilkos fogadósról, az okos leányról, a hencegő és buta Burkus királyról és annak a lányáról, szolgálókról, akik mind valamilyen kapcsolatba kerülnek Mátyás királlyal.

A színpad előterében Mátyás király festett képmása áll, mintegy jelezve az ifjú nézőknek, kiről is szól majd az előadás. A függöny szétnyitása után rögtön bele is vonják a játékba a képet: az olasz udvari festő épp az ifjú Mátyást örökíti meg, aki egy nagy trónon üldögél égőpiros trónermében. Maga a trónterem a színpad közepén levő forgószínpadon helyezkedik el. Ennek a díszletelemnek köszönhetően mennek végbe a gyors jelenetváltások, egyszerűsödnek le a helyszínváltozások: hol a trónteremben, hol a mezőn, a fogadóban, erdőben találjuk a szereplőket. Jól kihasználható ugyanakkor a végtelennek tűnő egymást kergetéshez is.

A nézőtér felől megjelenik egy fekete holló. A kicsit bolondos, káricsáló madár Szilágyi Erzsébettől hozott levelet Mátyásnak. Időközben az is kiderül, hogy a madár előszeretettel gyűjtögeti a fényes tárgyakat, jelenleg többek között egy Szilágyi Erzsébettől elcsent gyűrű és egy boszorkánytól ellopott, világító tükör van a birtokában. E tükörbe, ha bárki belenéz, egy napig érteni fogja az állatok nyelvét.

Hiába tud többet másoknál, fiatalnak tartják még a trónra – kesereg az ifjú Mátyás. A tükör azonban más varázslatokra is képes, beletekintve, megmutatja a jövőt. A cserfes Holló bele is néz, ekkor kezdődik el a jól ismert Mátyás-történetek sora. A tulajdonképpeni kerettörténetet jól működően, érthetően tálalják a célközönségnek. A Holló mesélővé válik, a nézőtér hátsó részéből magyarázza, köti össze az egyes jeleneteket.

Fotó: Balázs Attila

A jelmezek jól jellemzik az adott figurákat, a királykisasszony gyönyörű ruhában, a juhász a hozzá való kellékekkel – bárányból kucsmában és juhászbottal – a király palástban és koronával, a szegény leány kötényben és szinte földig érő befont copffal jelenik meg, a katona huszár ruhában. Burkus király például, amikor veszít a fogadáson, fele palástját és egy fél koronát nyújt át, majd a következő történetben a másik felét is elveszíti. A történetfüzér során bontakozik ki Mátyás király jelleme, legendás igazságossága, az, hogy mitől is lett ő a magyarok nagy, híres királya. A gyerekek a legismertebb Mátyás-meséket, mondásokat ismerhették meg ezáltal. A kerettörténethez tér vissza a dramaturgiai szál, a felvillantott jövőmozaikok után egy nap elteltével nem érti már sem Mátyás, sem az udvari festő a Holló beszédét. El is „repül" ez, keresztül a nézőtéren. A király és a festő folytatják ott, ahol abbahagyták a Holló érkezése előtt. Csak Mátyás király – ő sem tudja, miért – cseréli ki a falon lógó címert egy hollót ábrázoló Hunyadi-címerre.

Az előadás sok humorral fűszerezett, nem csak a gyerekek, a felnőttek számára is élvezhető. Az alkotók az arányokat jól megtalálták: több, de kevesebb mese sem „fért" volna bele az előadásba. A pörgő, rövid történetek felfűzésével, a pontos színészi játéknak köszönhetően nem veszít lüktetéséből a produkció, ritmusa igazodik a gyerekek figyelmének fenntartásához, ugyanakkor szépen idézi Mátyás király korát, teremti meg a Mátyás király-mesék hangulatát.

Székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház. Thuróczy Katalin – Csurulya Csongor: *Mátyás mesék*. **Rendező**: Csurulya Csongor. **Szereplők**: Pál Attila, Szűcs-Olcsváry Gellért, László Kata, Kulcsár-Székely Attila, Vidovenyecz Edina. **Díszlet és jelmez**: Csurulya Csongor és Biró Boglárka m.v., **mozgás**: Lőrincz József.

KÉSZ ORSOLYA

Milyen is egy találkozás?

Láng Orsolya első kötete a találkozásról szól: egy szerelmi kapcsolat kezdetéről és lezárásáról. Lezárhatatlanságáról. Birtoklásról, megértésről, emlékezetről, a másikról, az otthonos otthontalanságáról, „a meghitt ismeretlenről", a testek egymásra utaltságáról a lírai prózaiság finom nyelvén keresztül.

Az egymástól elkülönülő tizennégy részt a szerző által készített metszetek keretezik, amelyek így egy sokrétű (egymásra)utalási hálót hoznak létre. Nem pusztán a szöveg illusztrációi, nem másodlagosak a szöveghez képest, hanem az állandó visszacsatolás biztosítékai. A látvány érzékelése hol megelőzi az olvasást, hol éppen fordítva, a szöveg olvasása a képek befogadását. Egyfajta oda-vissza mozgásban, oszcillációban a látvány a szöveg olvasását, a szöveg a kép értelmezését adja, vagy még inkább, alakítja. Ez a kevertnyelvűség a jelentés állandó sűrítésére és eltolására, mozgásban tartására, folyamatos kisiklatására törekszik. Lebontani és átalakítani az elfogadott azonosságot.

Láng a szöveg egységét több módon bontja meg, egyrészt mediálisan (a metszetek beágyazásával), másrészt a „párhuzamos történetek" beemelésével a szövegegészbe. A különböző műfajok ötvözete egyszerre tartja össze ezt a világot (főként motivikusan), és okoz feszültséget benne (az idegenség tapasztalata a szövegtest szintjén [is]: más műfaj, más regiszter, más művészeti területről vett eljárások egymás mellé helyezése, egymásba játszása). A felépített narratív struktúra előzetes elvárásainkat folyamatosan megingatja, Hal és Madár történeteinek esetében például nem egyszerűen a recitativo megjelölés által elvárt szövegismétléssel állunk szemben, de még csak nem is az állatmesék példázatosságával, hanem sokkal inkább egy másik nézőpont befogására tett kísérlettel, ugyanannak a másképp megmutatására irányuló törekvéssel. Hasonló a helyzet a mitológiai apparátus és a biblikus utalásrendszer működtetésével is, a kanonikus bibiliai történetek (Júdás-, Mária Magdolna-történet) „apokrifizálásával", az evangélium átalakításaival és átértelmezéseivel. Az ebből a montírozásból származó hézagok és repedések szépen kirajzolják a közvetíthetetlenség tartományait, a *„nem birtokolhattam egyszerre minden nézőpontot"* vissza-vissza térő gondolatát.

A különböző részek viszonyából és egymásmelletiségéből származó közvetíthetetlenség-tapasztalat feszültségén túl a montázstechnika és a motivikus szerkesztésmód, akár a metszetek esetén, a folyamatos visszacsatolás eszközei is egyben. Ez szépen látszik a ruhacsere-felcserélhetőség motívumán keresztül (de beszélhetnénk akár az áldozat-felmutatás, az árulás vagy a test lecsupaszításának szépen kidolgozott és egymásba épített motivikus szerkezetéről is), amely a szöveg egészén végigvonul. A Júdás-történetben Jézus és Júdás ruhacseréje az azonosság és a másság felfedezésének egy fontos mozzanata („Júdás megoldá derekán a kenderkötelet, és a Jézus nyakába akasztá. Azután pedig lemeztelenedének mindketten, és fel nem tekintve egymás testére, ruháikat kicserélve felöltöztek."), ahogy a történet egy másik szintjén is többször előfordul az ilyen jellegű csere, mint a kölcsönösség, a másikkal való egybeesés vagy a tőle való elkülönbözőség felismerésének a tapasztalata („a kölcsönösség ideje alatt egyértelműnek tűnt kettőnk felcserélhetősége, az, hogy én kiválthatlak téged", „a te heged – az én sebem, a te sebed – az én hegem" vagy „Hal volt az erdő, és felébredve azt gondolta: belém költözött").

Láng Orsolya kötete úgy is olvasható, mint a nyelv határától az érzékelés határáig vezető út, az észlelés hatókörébe érkezése, a határátlépésé, mint eseményé („Milyen határt lépek át, amikor tested rejtett rétegeit fürkészem?") két ember szerelmi kapcsolatán keresztül. Ezt erősítik a kötet mottójául választott idézetek is, amelyek az érzékelés kettősségére, vagy még inkább paradoxonára hívják fel az olvasó figyelmét. Eszerint a fenomén az, amely egyszerre tárulkozik fel és rejtőzködik el. A kötet címéül választott szokatlan szóösszetétel is erre játszik rá (*Tejszobor*), amely épp úgy magában hordozza a statikusságot és képlékenységet, mint a szilárdságot és illékonyságot, az állandót és változót, a folyamatszerűséget és lezártságot.

kritika

A címben is előkerülő kettősség nem csak a testi-érzéki tapasztalat (mint a megismerés és megértés közege) és az ebben a közegben feltárulkozó jelenségek szempontjából fontos, hanem az emlékezet és az átalakulás felől is rendkívül érdekes kérdéseket vet fel. Az emlékezet szüntelen veszélyeztettsége és annak megőrzésére tett kísérletek biztosítják valamilyen módon a folytonosságot a különböző részek között. A tárgyak (például egy ruhadarab, egy hangszer), nem csak mint a test meghosszabításai tűnnek elő a regényben, hanem mint olyan dolgok, melyek őriznek vagy őrizhetnek valamilyen nyomokat (a másikról, önmagamról, egy eseményről), amelyekben mintegy, „megkövülhet", „megtestesülhet" egy emlék, de amely az időnek és a változásnak való alávetettségében mégsem tárulkozhat fel többé ugyanúgy, mint amikor először öntötték szoborrá.

Az emlékezet szempontjából a városnak mint térnek is rendkívül fontos szerepe van. Az elbeszélő folyamatosan rója a város utcáit, amelynek stabil, ismerős helyei, épületei, tárgyai mintegy katalizálják az emlékezésfolyam megindulását

(„A változatlan tér magára veszi a benne foglalt történeteket. Most egyszerre van jelen mindaz, ami itt történt, a hely memóriája az emlékezetben."). Ez az a tér, amelyben az érzékelő és az érzékelt nagyon sokszor összeolvadni látszik, s az elbeszélő számos esetben a várossal együtt, vagy inkább a városban, annak szerves részeként sodródik, mintha maga is eleme lenne egy, a maga (emlék)gazdagságával beláthatatlan térnek.

Ugyanez az ambivalencia jelentkezik a szerelmi kapcsolat szintjén is. A fiatalok egyszerre vágynak birtokolni és ismerik be a birtoklás lehetetlenségét és tarthatatlanságát, elengedni és el nem engedni, feltárulkozni, meztelenné válni a másik előtt és elrejtőzni, egyszerre testi és nyelvi szinten lépni párbeszédbe, s beismerni a hozzáférés képtelenségét. Olyan általános érvényű dilemmák ezek, amelyek a mindenkori találkozásra és emberek közti viszonyokra egyaránt vonatkoznak. Inenn nézve egyáltalán nem meglepő, hogy a regény a nemek és az átlátható kötelékek állandó kimozdítására törekszik. Az elbeszélő valódi nevét például nem tudjuk meg, azt ugyan sejthetjük az év végi szereplést leíró jelenetből, hogy kislányról van szó, de aki Szabó Péterként mutatkozik be a Tejfogak öregasszonyának. Ahogy az elbeszélő párjának se tudjuk se a nevét, se a nemét. Mindezekre vonatkozóan folyton egymásnak ellentmondó információkat kap az olvasó. Ez szintén azt igazolhatja, hogy a regény sokkal inkább a másik megértésének és hozzáférhetőségének problémáit tárja elénk, nem pusztán egy kapcsolat elejét-közepét-végét.

Láng *Tejszobor* című kötete igazán izgalmas kísérlet, amelyben az ismerős és a bizonytalan, az állandó és a folytonos, a nyelv és az azon túli tartományok, az emlékezet, a személyesség és a tárgyilagos személődés egyszerre sűrítődik és kavarog.

Láng Orsolya: *Tejszobor*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2015.

A ragasztott történet

Magyari Tivadar: *A ragasztott ház*. Koinónia, Kolozsvár 2015.

Három kisregényt tartalmaz a kötet, amelyek témájukban az élet habos vagy éppen nem habos oldaláról szólnak, komikummal fűszerezve. A címadó regény – *A ragasztott ház* – története egy párbeszédből bontakozik ki, Ágó és Bálint, az unokabáty visszaemlékezései révén. Már a regény elején kiderül Ágó gyermekkori elhatározása, hogy könyvet ír a házról és lakóiról. Megismerhetjük, ki, mikor vagy hogyan lett a ház lakója, felszínre kerül egy-egy érdekes múltbéli esemény. A lakóközösség mondhatni nagycsaládként él, mindenkinek megvan a maga hóbortja, van, akinek a bundáskenyérsütés a mániája vagy épp naponta temetésekre jár, alkalomadtán pedig nyíltan teret ad véleményének. Kolozsváron áll ez a ház, ahol értelmiségi és „szimpla ember" közösen él, sorsaik összekovácsolódnak az évek során. Itt az apartmanok polcain helye van a legváltozatosabb példaképeknek, Kobak és Petőfi mellett a „hányaveti" Tiborjú is helyet kaphat, miért ne? A lakók „meséi" az 1989 előtti időszakot elevenítik fel, kibontakozó színes jellemrajzaikban pedig az olvasó akár magát is felfedezheti.

Az öt részből álló *Endre és Ágnes* már a címben is sejteti, hogy párkapcsolatról olvashatunk. Ez a történet a vágyakról szól, mély érzelmekről, amelyek „belemarkolnak" a narrátorba s nem utolsósorban az olvasóba. Mindez az aranyhal „közbenjárásával", aki teljesíti a kívánságokat, s következményként a narrátor fantáziájában is életre kel valaki, aki nem elvált nő, hanem szolid egyetemista – Ágnes. Egy

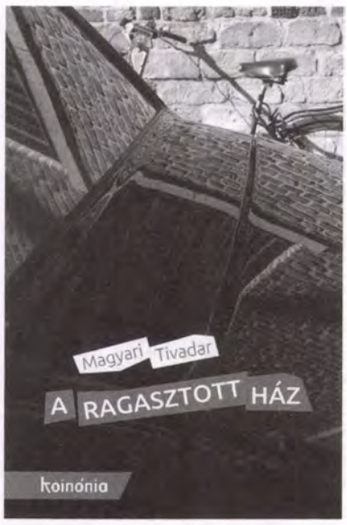

működő varázslat a valóságban, s kísérlet a boldog párkapcsolatra, ami happy enddel zárul.

Fülszöveg

Civilek, kelták, bolondok irányítása alatt működik a brassói pályaudvar. Mindenkire szükség van ahhoz, hogy a rendszer üzemeljen. Készen álljon majd a luxusvonat érkezésére, az Orient Expresszre – s ehhez önkéntesekre van szükség, akik félreeső sínek mellett sátoroznak, szerelmesek lesznek. Továbbá azokra az alkalmazottakra, akik szemmel tartják a pihenőidőt, felvezetőként a „Non, rien de rien"-t éneklik a hangosbemondóba. Egy kisregény a lehetetlen változásokról, a körforgásról. Bravúros alkotás, aki kézbe veszi a kötetet, bizonyára magával ragadja a képzelete, szereplőként éli meg az olvasást.

Kivégzés játékból

Szávai Géza: *Kivégezzük nagyapádat*. Pont Kiadó, Budapest, 2014.

Regény az árvaságról, betegségről, szerelemről a gyermektelenség keretei között. Közel negyven év távlatában a Pont Kiadó gondozásában megjelent a második kiadás. A mű még 1977-ben íródott, a szerző első alkotásai közé tartozik, a diktatúra idején cenzúra alá került, hiszen cselekménye az akkori „jelenben" zajlik, s megjelenésének nem kedvezett – olvashatjuk a könyv jegyzetében. A Gáspár testvérek sorsát bemutató alkotás megmoccant valamit az olvasóban, mély üzeneteket hordoz a felnőtté válás folyamatáról, gazdag motívumrendszer köré felépítve mindezt. Ilyen a borotválkozás, amiről azt tartják, „felér két óra alvással", továbbá azok a fejezetek, melyek a fényképekről szólnak: a memóriában létező sérülékeny emlékképekről és az időt álló papírképekről. A narrátor-szereplőtől, Gáspár Árontól ismerjük meg élete történéseit; ő kérte nagyapját, hogy nevelőotthonba küldje, anyjáról megtudjuk, hogy szolgáló volt. Testvére, Bence progériában – korai elöregedésben – szenvedett, ez okozza halálát. Kamaszkori élményeikből maradt fenn a „kivégzősdi", amikor Bözsi, a cigánylány (régen halott) apját szándékoznak agyonlőni. Bencét is ez a cigánylány tette felnőtté, s kapcsolatukból lett Fruzsina. Áron magához veszi ezt a félcigány kislányt, s feleségével, Annával nevelik, hiszen egyedül ő a rokona, feleségével csupán egy-

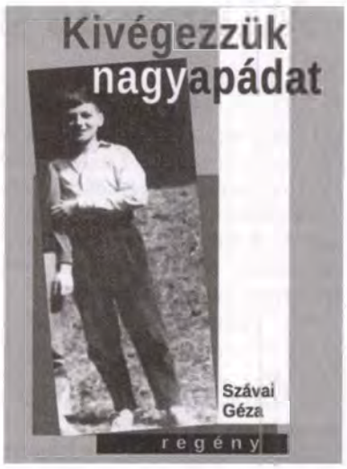

más mellett élnek. Áron karaktere feszültséget és félelmet hordoz, valamint ragaszkodást, talán a felnőtt Fruzsina is túlzott óvása miatt távolodik el tőle... „Ragaszkodom mindahhoz, ami lettem, ami, aki vagyok."

A cselekmény nem lineáris, utazás a múlt-jelen-jövő idősíkjain, s a fejezetcímek szimbólumokat hordoznak, megpecsételve ezeket. *Lesimítani a bajszot, Így kezdődött a világ, Isten szakálla, Családi fénykép,* néhány cím, amelyek mögött ott rejlik az ösztön, vágy, ragaszkodás együttese. Egy szomorú sorsú testvérpár története, akik „egy-egy eleven, égő szégyenként" olykor, de védték egymást barátságban.

Megragadó, elgondolkodtató szöveg, a fent kiemelt mozzanatok töredékei azoknak, melyek az emberi rendeltetésről szólnak s késztetik az olvasót, hogy kézbe vegye a művet.

ERDŐS KATALIN

Apának nehéz

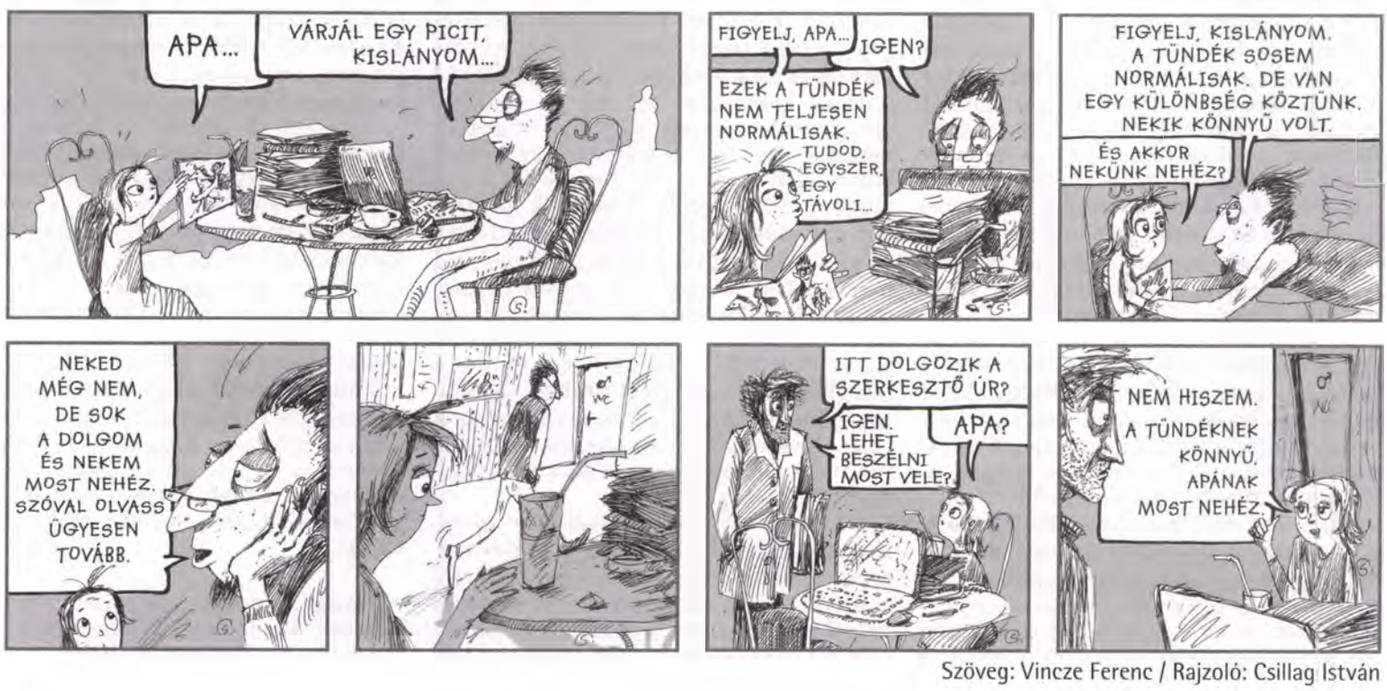

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Missa A. Martoni

Márton Áronnak, az erdélyi katolikusok osztatlan tisztelettel emlegetett püspökének (utó)élete a különféle „kultúrágazatok" szempontjából is inspiráló hatású. Ha kapásból a csíkszentdomokosi múzeum vagy a meghökkentő „közösségi játékfilm" projektje ötlik fel példaként, ugyan miért is csodálkoznánk azon, hogy egy grandiózus misekompozíció is az ő emlékére mutat?! 2006 és 2008 között írta ezt a szimfonikus zenekarra, énekkarra és szólóénekesekre komponált misét a tavaly elhunyt Bács Lajos, a bukaresti Rádiózenekar 1957-től '91-ig munkálkodó, elkötelezett karmestere (korábban hegedűse), ez a zenészként és kultúraszervezőként egyaránt színes életművű személyiség, aki – korának gyermekeként – Moszkvában tökéletesítette tudását, de zenei stúdiumai mellett filozófiát is tanult, kutatóként az ún. „régizene" hozzáférhető írott anyagából partitúrák százait kutatta, illetve reprodukálta, az általa alapított és vezetett régizenei műhely (Musica Rediviva, 1966) révén széles körben tett ismertté három-négy századévvel korábbi hangzatokat – Kájoni János, Bakfark Bálint, Georg Ostermayer, Gabriel Reilich, Johann Sartorius –, komponistaként oratorikus, zenekari, kamarazenei és kórusművek egész sorát írta, a kortárs román és romániai zeneirodalom addig kottaletétben fekvő darabjainak garmadáját szólaltatta meg először, zenei tárgyú tanulmányokat, esszéket, cikkeket, tárcákat közölt hazai és külföldi lapokban.

Egy érdekes találkozás emlékébe gyökérzik vissza a Márton Áron-mise. Valamikor a hatvanas évek végén Bács egy válogatott zenészekből álló, de nemzetiségileg is igen vegyes kamaraegyüttessel tartott hangversenyt a gyulafehérvári székesegyházban. A koncertet követően a püspök a hatalmas kőtemplom kijáratánál várta türelmesen, hogy a zenészek összecsomagolják hangszereiket és kilépjenek a portálén. Többüket jól ismerte, de a tőle megszokott udvariassággal mindegyiküket a saját anyanyelvén üdvözölte: magyarul, románul, németül. A meghitt kedvességnek ez a pillanata mélyen beleírta magát Bács Lajos érzelmi emlékezetébe, s ez lett az Erdélyben élő három nemzetiséget békében összekapcsoló, a nagy püspökre kegyelettel emlékező mise gyújtószikrája – na persze a komponistai ambíció mellett. Ez az epizód magyarázza (talán), hogy a mise első tételének, a görög nyelvű Kyrie eleisonnak a záró akklamációja – a liturgiai hagyományt szabálytalanul aktualizálva – magyarul, románul és németül is megszólal a műben.

Amplitúdó

Bács Lajos Márton Áron-miséjének legszembetűnőbb vonása talán a grandiózusra való törekvés. A modalitásban, a nagyívű – visszatérőleg háromosztatú –, ám egyszersmind mikroszinten is tömény, olykor bonyolult polifonikus szerkesztésben, a vokális-instrumentális szint kiegyensúlyozásában, a motívumhasználatban, a szinte posztmodern parafrázis-technikában egyaránt perfekcionizmusra törekvő Bács mintha folyamatosan Verdinek, Rossininak, Brahmsnak, Mahlernek vagy Wagnernek akarna megfelelni. Kompozícióját az emelkedett (patetikus) és a pompázatos miseeszmény uralja el, s úgy tűnik, teljesen idegen tőle az egyházi – de koncerttermi! – zenében szentségtörés nélkül is megcsillantható derű (például Orbán IV. miséje) vagy a „kozmikus meghittség" (A. Pärt). Ugyanakkor a hivalkodás nélkül érvényesített zeneszerzői erények egész sora igazolható e művét hallgatva – elég csak a harmadik tétel (Credo) passacagliaszerkesztésének változatosságára vagy a negyedik tétel (Sanctus–Benedictus) kontrasztív megoldásaira utalnunk.

2009-ben a Román Rádió Alapítvány jóvoltából CD-ként is közkinccsé vált a Márton Áron-mise – a szerző maga dirigálta a Rádió kamarazenekarát és énekkarát –, 2013-ban pedig Kolozsváron, a Szent Mihály-templomban is megszólaltatták, éppen Szent Mihály napján (pontosan 33 évvel Márton Áron halálának napja után). Bács Lajos miséjének kiválóságára és a nagy püspök kegyes mementójára egyként utal Székely Melinda, amikor a kolozsvári délutánra emlékezve ezt írja: „[az Agnus Dei tételben] talán a *pacem* helyett a *dona eis requiem* is helyénvaló lenne, legalábbis a hangszerelés, és az a teljesség, ami csak időnként enyhül a misében, II. János Pál gyászszertartásának litániáját juttatja eszembe: az egész világ, a voltak és a leendők, minden hang egy pillanatra összesereglik, hogy az ő lelkéért imádkozzék."

JAKABFFY TAMÁS

Egy kis feketét? – Berszán Zsolt az Ecsetgyárban

Artefaktum

Fekete országot álmodtam én,/ ahol minden fekete volt,/ minden fekete, de nem csak kívül:/csontig, velőig fekete,/ fekete,/ fekete, fekete, fekete./ Fekete ég és fekete tenger,/ fekete fák és fekete ház,/ fekete állat, fekete ember,/ fekete öröm, fekete gyász,/ fekete érc és fekete kő és/ fekete föld és fekete fák,/ fekete férfi, fekete nő és/ fekete, fekete, fekete világ. (Babits)

Ősállapot vagy apokalipszis, időtlenség, bezártság, és a végtelen, anyagtalan űr nyomasztó terhe telepszik a nézőre a Bázis Kortársművészeti Platform kiállítóterébe lépve, ahol Berszán Zsolt munkáiból *Works* címmel nyílt újabb tárlat. Mintha bőrünk pórusain át szivárogna belénk alattomosan. Kórterem, neonfény, ébredés. És kezdődik elölről. Újra és újra játszunk születést és halált. A feketeség nem csupán a fény hiánya, hanem belső állapot. Nem csak felszín, szilikon burok, hanem a legmélyebbről árad és sugárzik kifelé.

Berszán Zsolt művészete a végesség problematikáját állítja központba, minden teatralitást mellőzve. A természettudományokra jellemző hűvös precizitással és objektivitással rajzolja meg az emberi lét görbéjét, elkendőzések nélkül. Porból lettél, porrá leszel, visszhangozzák alkotásai. Munkáinak jellegzetes, nyomasztó esztétikája vitathatatlan. Sajátos művészi nyelvezete a malevicsi redukcióhoz, a szín mellőzéséhez nyúl vissza, a feketét annak teljességében – szimbolikájában, árnyalataiban, textúrájában és a fényhez való viszonyulásában – kiaknázza. Részben megtartva a táblaképfestészet hagyományát, változó méretű, absztrakt, gyakran tájképekre, figuratív ábrázolásra hajazó alkotásokat hoz létre, melyek a műfaji határokat feszegetve, valahol a festmény és dombormű között, a térbe állított munkái pedig a szobor, installáció és objekt között helyezkednek el.

A Berszán-féle feketével már mindannyiunk találkozott: a Mátyás-ház pincéjében, a szebeni Brukenthalban, a debreceni MODEM-ben vagy a 2014-es Velencei Építészeti Biennálén. A mostani, éles kontrasztok mentén szerveződő tárlat szinte fullasztó, fojtogató hatással van a nézőre. A Brian O'Doherty *white cube* (fehér kocka = a modern galéria meghatározója) elmélete szerint kialakított térben a végletesen kis- és nagyméretű munkák már-már agresszíven hatnak. A kisméretű, ősállapotot idéző, burjánzó texturalitással kiképzett plasztikus *fekete tájkép*eket jól ellenpontozzák a tökéletesre felcsiszolt, monumentális, falnak támasztott fémmunkák. Ezek minimalista formanyelvükkel jól érvényesítik az anyag hűvösségét, eleganciáját. Ám a térbe helyezett, barokkosan buja gazdagságú objekt egy kerekekre állított, mobil ravatalozóként hat, erősítve a fekete gyász-morbiditás jelentéssíkját. Az összeolvasztott-forrasztott, feketére festett elemek egy elszenesedett világ tetemeként hevernek, melyben nyoma sincs az életnek, viszont még őrzik az emberi jelenlét lenyomatait. Bár a kiállításban nem találunk konkrétan figuratív alkotásokat, a kisméretű, betonból és szilikonból készült munkák figuratív jellege egyértelmű: egy másik, talán párhuzamos univerzum meggyötört, megtört túlélői.

Berszán Zsolt kiállításának talán legnagyobb érdeme az anyagszerűségben rejlő végtelen variánsok kiaknázása, a texturalitás hihetetlen gazdagsága, a feketének a rajta megtört fény általi kiszínezése, mely minden morbiditásán túllépve mégis sejtet egy kis transzcendenciát.

PORTIK BLÉNESSY ÁGOTA

Februári évfordulók

2 – 120 éve született Bozidar Borko szlovén író
145 éve halt meg Eötvös József író
120 éve született Gergely Sándor író
3 – 200 éve született Mokuami Kavatake japán író
210 éve halt meg Nicolas-Edme Restif de la Bretonne francia író
4 – 270 éve halt meg Robert Blair skót költő
1160 éve halt meg Hrabanus Maurus frank író
5 – 180 éve született Nyikolaj Alekszandrovics Dobroljubov orosz filozófus
170 éve született Ladislav Quis cseh költő
6 – 100 éve halt meg Rubén Darío nicaraguai költő
390 éve született Madame de Sévigné francia írónő
7 – 120 éve született Jakob Paludan dán író
8 – 130 éve halt meg Ivan Szergejevics Akszakov orosz író
100 éve született Eila Pennanen finn író
9 – 80 éve halt meg William Alexander Fraser kanadai író
10 – 170 éve halt meg Vajda Péter író
11 – 180 éve született Dalmady Győző költő
220 éve halt meg James Macpherson skót költő
12 – 120 éve született Marconnay Tibor magyar költő
90 éve halt meg Radu Rosetti román író
200 éve született Sárosy Gyula költő
13 – 445 éve halt meg Benvenuto Cellini olasz író
130 éve született Csűry Bálint nyelvész
14 – 195 éve halt meg Petru Maior román tudós
15 – 95 éve született Valerian Emil Galan román író
280 éve született Horányi Elek irodalomtörténész
16 – 120 éve született André Breton francia költő
17 – 160 éve halt meg Heinrich Heine német költő
18 – 470 éve halt meg Martin Luther német hitújító
390 éve született Francesco Redi olasz költő
19 – 170 éve halt meg Kis János költő
100 éve halt meg Ernst Mach német filozófus
20 – 130 éve született Lorentz Peter Elfred Freuchen dán író
21 – 30 éve halt meg Kovai Lőrinc író
22 – 80 éve született Bodor Ádám író
23 – 40 éve halt meg Florin Iordăchescu román költő
24 – 120 éve született Francis Scott Fitzgerald amerikai író
230 éve született Wilhelm Grimm német író
25 – 150 éve született Benedetto Croce olasz filozófus
270 éve halt meg Paolo Mattia Doria olasz filozófus
80 éve született Veress Zoltán svédországi magyar író
26 – 90 éve született Darázs Endre költő
150 éve halt meg Gaál József író
140 éve halt meg Tóth Ede drámaíró
27 – 170 éve halt meg Edward Dembowski lengyel filozófus
195 éve halt meg John Keats angol költő
28 – 170 éve született Dzsambul Dzsabajev kazah költő
100 éve halt meg Henry James angol író
29 – 140 éve halt meg Karl Haffner német író
? – 510 éve született Beorge Buchanan skót humanista

Boldogság

A boldogsághoz nem vezet út. ...
A fősorok Buddha fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES 1. Hozzávaló. 6. Lila virágú örökzöld félcserje. 11. Becézett Zakariás. 12. Egy, olaszul. 14. Francia zeneszerző (Édouard). 15. Benzinárban foglaltatik. 17. Zuhanyozik. 18. A tantál vegyjele. 19. Harag, latinul. 21. Állatövi jegy. 22. Római 1500-as. 23. Megölt ellenség fejbőrének lenyúzása az indiánoknál. 26. ... meridiem; délelőtt, latinul. 28. Felső végtag. 29. Lobog a zászló. 31. Portugál gyarmat volt Indiában. 32. Dúdoló szócska. 33. Orosz folyam. 35. Eltérő, különböző. 36. Antik római aprópénz. 37. Közép-amerikai állam lakója. 39. Kettőzve: kisgyerek fenyítése. 40. Földtörténeti kor. 41. Főnemes. 43. Fogadására. 44. Durva posztó. 45. Fekete tinta. 47. Feltett szándék. 49. Vendég jóltartása. 52. Élet. 53. Csenés. 54. Angolna, németül. 55. Fuvolás. 56. Egyenként, sorban.

FÜGGŐLEGES 1. *A folytatás kezdete.* 2. Adatok, latinul. 3. Helység Kisbér közelében. 4. Lídia az oviban. 5. A kurcsatóvium vegyjele. 6. Company, röviden. 7. Szundikál a baba. 8. ... Hafun; szomáliai hegyfok. 9. Fészekaljnyi kiskutya. 10. *A folytatás befejése.* 13. Holland autójelzés. 16. Időegység. 17. Lett sakkozó (Mihail). 20. Megfelelő, irodalmi szóval. 21. Hegy levének kortyolgatása. 23. ... Croce; firenzei dóm. 24. Pascal, röviden. 25. Szintén nem. 27. Választ sürgető szócska. 30. Tószéli növény. 32. Kályha sütője. 34. Bátor igéje. 37. A városközpontba jut. 38. Görög betű. 40. Fennsík. 42. Garasos, zsugori. 43. Hót útról géppel eltávolít. 46. Csillag, angolul. 47. Alfonz és Alfréd beceneve. 48. A mélybe. 50. Raktári szám, röviden. 51. Világos sör.

R. T.

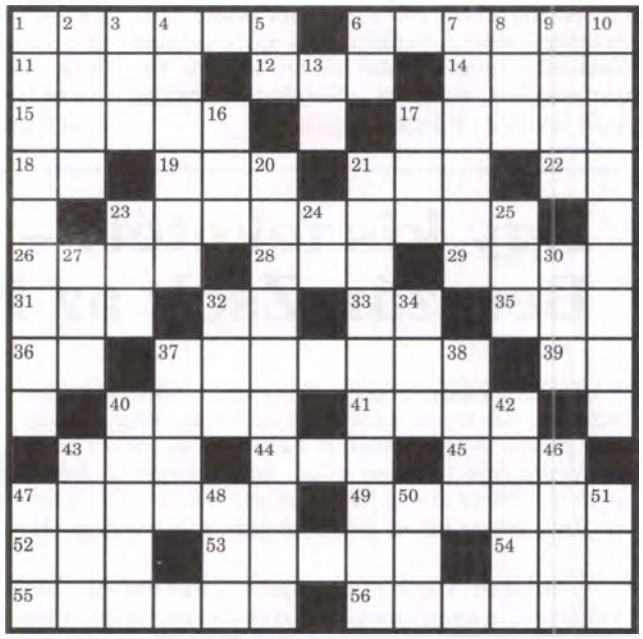

A Helikon 2016/1-es számában közölt *Önirónia* című rejtvény megfejtése *...mielőtt valaki más megtenné helyetted.*

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap
Bethlen Gábor Alap
RMDSZ – Communitas Alapítvány – Támogatja az RMDSZ és a Communitas Alapítvány
Primăria şi Consiliul Local Cluj-Napoca
Proiect realizat cu sprijinul Primăriei şi Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.
Proiectul susţine candidatura oraşului Cluj-Napoca la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021
Lapunk támogatja Kolozsvár Európa Kulturális Fővárosa 2021 címre benyújtott pályázatát
Kiadványunk a **Román Kulturális Minisztérium** támogatásával jelenik meg
Visit Cluj – The Heart of Transylvania
Cluj-Napoca 2021 Capitală Europeană a Culturii – Oraş candidat

Alapító főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Főmunkatárs: **EGYED EMESE**, **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika, **MÓZES ATTILA**: próza, **HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN**: Pavilon 420, **PAPP ATTILA ZSOLT**: társművészetek, **LÁSZLÓ NOÉMI**: vers, műfordítás, **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség: 400024 Cluj-Napoca, str. Dragalina 73–75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288 Honlap: **www.helikon.ro**